

Alte Drucke

**LEXICON || THEOLOGICVM || COMPLECTENS ||
VOCABVLORVM DESCRIPTIONES, || Diffinitiones &
interpretationes, omnibus sacræ Theologiæ stu-||diosis,
ac ...**

Altenstaig, Johann

Venetiis, [1579/1580]

De litera T.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150260

emeliator solum culpæ. Quare si quis dicat alicui iniuriose eum esse cæcum aut claudum, quum sit, conuicium dicit, sed non contumeliam. Si autem iniuriose dicat eum furem, non solum conuicium, sed & contumeliam dicit, sæpe tamen unum pro alio ponitur, & susurro & susurrus & susurrare verba sunt fictitia.

SVM cuiusque dicitur quod ei secundum proportionis æqualitatem debetur, ex beato Thom. secunda secundæ quæst. 58. arti. 11. Et quandoque accipitur pro proprio. Vnde. 1. Corinth. 13. Caritas non querit quæ sua sunt, id est propria. Proprium autem querere vide in dictione PROPRIUM &c.

Delitera T.

ABVLA quandoque significat asserem vel partem navis, vel integræ vel fractæ. Et prima tabula post naufragium peccatorum est baptismus, pœnitentia verò secunda, & verecunda secundum beatum Thomam parte 3. quæ. 84. articulo sexto, de quo suo loco dictum est. Et quid tabula aliàs significet vide apud alios, Theologi potissimum in hoc opusculo esse volumus vel Theologiæ studio si vel imitatores.

TABERNACVLVM non est diminutivum, sicut nec cenaculum. Est autem tabernaculum tectum castrense quod veluti taderna quædam sit. Et (vt Hieron. inquit) semper mutatur tabernaculum, & huc illucque transfertur. August. Tabernaculum bellis est. Vnde & contubernales milites dicti sunt tanquam simul habentes tabernaculas. Est enim propriè pugnantium & quodammodo militantium & aduersus hostem pugnantium. Domus est, vbi semper manemus. Est & tabernaculum templum Domini, & hoc est duplex. Vnum materiale, templum, scilicet lapidibus lignisque extructum ad cultum Dei in orationibus & hymnis in Psal. & voce exultationis & salutis. De quo in Psalm. 17. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Et Numeri 9. Die qua erectum est tabernaculum operuit illud na-

bes. Aliud spirituale, quod est cor humanum, ad Dominum factorem suum conuersum. De quo potest accipi illud Apo. 21. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit in illis. Et 2. Corinth. 5. Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati, eo quod nolumus exponi. De hoc videatur Gabriel sermo. 1. de dedicatione. Dicitur & beatissima virgo Maria tabernaculum Dei, eo quod Christus in eo corporaliter habitauit. De quo Gerson tractatu 8. super cantico eiusdem virginis gloriosissimæ, & aliàs sæpe in sacris literis.

TABERNA accipitur pro omni edificio, quod est vile ad habitandum, ex eo quod taberna tabulis claudabatur siue cooperiebatur. Et taberna dicitur vbi opera ipsa, cæteræque merces vendicantur. Officina vbi opera fiunt. Et tabernarum quædam lanaria, quædam vinaria, quædam olearia & huiusmodi à quo tabernarius vel tabernator, quod Gerson parte prima, tractat. de modo viuendi accipit pro hospite vel caupone, cum ponit regulam eorum di. Regula tabernatorum est ne permittant ludere ad taxillas in taberna sua, neque in tabula sua, Deum blasphemare non permittant, nec meretrices recipiant de nocte. Plenam mensuram dent omnibus, vinum cum aqua ad vendendum non misceant nec atiqua pocula, vel fercula aliquo modo ad vendendum defraudent. Regula verò ad hospites, vt idem dicit, est quod malos in hospitio suo non permittant, vel scienter recipiant, nec hospitibus suis furentur aueniam, vel scœnum. Nec sustineant quod hospites scienter fornicentur in hospitio suo: iustam, bonam, rationabilem computationem cum hospitibus suis faciant. Hæc Gerson.

TACITVRNITAS est qua mentes circumspectantes quid deceat, & quid non, silent cogitabundæ, nec putant proferendum, antequam naturæ cuncta examissim disputarint, nec ex ore magis quam ex pectore erumpat oratio. Huius oppositum est dicacitas. Vnde dicaces, locutulei, blaterones, linguaces, bambaliones, & futiles à veteribus sunt nominati. Et vt dicit beatus Thomas secunda secundæ, quæst. 73. arti. 1. Taciturnitas in dicendis, & locutio

in

in tacendis est peccatum. Et taciturnitas in concilijs necessaria est: vt ostendit Gerson parte quarta, sermo. ad Regem Franciæ nomine vniuersitatis Parisi, confide. 2. quare & pueri consilia intrare non debent &c. vt idem vult.

TACTVS à tango venit. Est autem tactus sensus eorum ex quibus componitur animal, & per quæ corrumpitur: secundum beatum Thom. in quæ. de veri. qu. 26. art. 3. Omnis autem tactus siue attactus, vel amplexus, oscula, & consimiles attactus principaliter ex luxuriosis cogitationibus (vbi est consensus plenarius & delibetratus) procedentes sunt grauius delicta: tãtòq; grauiora si personæ fuerint affines, aut religiosæ vel eiusdem sexus, & quod enormius est, si in talibus attactibus, vel osculis talis non seruetur honestas, qualis in publico seruaretur. Hæc Gerson parte secunda, in tripartito de præceptis decalogi cap. 10. de 9. præcepto.

TANGIBILE à tango, & duo dicit: vt scribit beat. Bona. dist. 49. lib. 4. scilicet quod potest immutare sensum, & hoc est perfectionis, & quod non potest latere tactum nostrum, & hoc est imperfectionis. Et quia remanebit quod est perfectionis, & tollitur quod est imperfectionis à sanctis post iudicium, ideo dico inquit S. Bonauentura, quod corpus gloriosum potest se præbere tangibile, & potest se non præbere siue latere, & hoc habet secundum diuersas conditiones. Nam tangi potest, quia potest impellenti resistere cum sit corpus verum non vanum, seu phantasticum. Latere potest, quia potest penetrare organum tactus. Primum habet per virtutem naturæ. Secundum per effectum spiritualis potentie. Et hæc duo contraria sunt in nobis, sed non illo corpore, vt dicit S. Bona. vbi ait de dote subtilitatis q. 2. vbi supra. Et palpabile quodlibet est tangibile & non contrario, vt vult S. Thom. 4. senten. di. 44. quæst. secunda, artic. 2. de quo dictum est supra in dictione PALPARE.

TALENTVM apud priscos diuersi ponderis fuit, de quo alias. Est & talentum, de quo habetur in Euangelio, quod alicui traditur à Domino ad vsuram, vt est donum vel gratifidatum, vel gratumfaciens, quod quidem vtatur quisquam, qualiter, &

quousq; se lex & voluntas erogantis extendit. Illud talentum non debet fodi in terram iuxta admonitionem Domini, sed exponi & lucrari. Ille verò non retinet talentum qui non abutitur donis sibi traditis, quando & qualiter non oportet, non est contrarius Christo, de quo videatur Gerson tract. 11. super Magnif. Nō est paruum neque negligendum, talentum non est infodiendum terræ, quia non est terrenis occupationibus obruendum. Habet homo pro quolibet sensum, quos accepit talenta totidem, singulis non pariter vtitur, de quo alias. Nemo autem potest dicere se non accepisse talentum, qui libet. n. potest alteri benefacere vel amare. Mandauit enim Deus cuilibet de proximo, denique elemosynam vel corporalem vel spiritualem largiri. Maledicuntur verò qui frumentum abscondit in populis. Et sapientia abscondita, & thesaurus inuisus quæ utilitas in vtrisque? Et seruus piger, non quia dissipauit, sed quia in sudario (quod mundum est) pecuniam seruauit Domini seuerissimè damnatus est. De quo videatur latius Gerson parte 3. de perfectione cordis in fine.

TEMERITAS secundum Cicer. lib. 4. Rhetor. est cum in considerata dolorum perpessione gladiatoria periculorum susceptio. Vel secundum beatum Thom. 2. 2. q. 35. artic. 2. 5. Temeritas siue præcipitatio est defectus consilij & spiritus imprudentie, quæ. 53. asticu. 3. vbi supra. Temeritas est per quam fieri dicuntur, quæ ratione non geruntur vel propter impetum voluntatis vel passionis, vel ex contemptu quæ causatur ex superbia, ideo continetur sub præcipitatione quæ respicit vtrumque sed magis primum. Et temerarius est ille qui nihil omnino formidat, sed aduersus omnia vadit secundum Aristot. li. 2. Ethic. Dicitur & temerarius non qui plus audet quam oportet, sed qui facile nullo adhibito consilio credit. Dicitur & temerarius metuendus & audax, de quo alias: Et temere aduerbium stultit, male, inconsultè & sine causa, de quo alias.

TEMPERANTIA est rationis in libidinem atque alios non rectos impetus animi summa & moderata dominatio, secundum Cicer. li. Rhetor. Vel est moderatio cupiditatum

tatum

ratum rationi obediens secundum eundem li. 2. de finibus bo. & malo. Vel temperantia est mediocritas circa voluptates corporis & Arist. li. 3. Ethic. Sed & secundum Aug. li. de li. ar. Temperantia est affectio coercens & cohibens appetitum ab his que turpiter appetuntur. Et & secundum Ciceronem partes temperantiae sunt, continentia, clementia & modestia. Et temperantia (ut inquit Cor. li. 3. sen. di. 8. tanquam virtutum laeternaria laudatur. Ea enim est virtus hominem ex integra ratione ad bonorum genera impellens, turbidas saporem, rationumque affectiones sanans, aegritudinemque sedans, quae ex voluptatum vanitate oritur. Intemperantia vero auersa est à ratione ad superuacaneas cupiditates turbida commotio, quae eo longius ab hominum praestantia distat quo minus ab est à natura ferarum. Sed ex temperantia tanquam ex matre liberi oriuntur, verecundia, honestas, parsimonia, ieiunium, sobrietas, castitas, virginitas, continentia, clementia, mansuetudo, modestia, & quae à Graecis *σωφροσύνη* dicitur, aut si quae eius generis sunt, quae singula suis locis patescunt. Aduersatur & huic torpor, ut idem ostendit Cortesius ubi supra, & in temperantia. Temperantia ut dicit Aug. & habet Magister di. 33. lib. 3. est in coercendis prauis delectationibus, vel est dominium rationis in libidinem, & in alios animi motus, vel est virtus animi refrenandi motus in nos impetum facientes, ut sic nihil cupiamus. Et ut scribit Gab. dist. 34. quaestione unica arti. 1. lib. 3. Temperantia quae generaliter dirigit appetitum circa concupiscibilia, duas habet species immediatas. Illa quae moderatur circa honores, vocatur humilitas. Quae verò circa voluptates, retinet nomen generalis generis, scilicet temperantiae, & quot possunt esse voluptates distinctae ad quas voluntas inclinatur, & quas moderari potest temperantia, tot sunt species temperantiae: puta altera circa gustabilia, altera circa tangibilia, & non solum circa voluptates sensuum, de quibus delectatur voluntas coniuncta, sed etiam voluptates propriae voluntatis, ut voluntas est, quoniam & voluntas angeli appetere potest delectabile, licet non habeat appetitum sensiti-

uum. Et quod illae temperantiae sint species distinctae, patet per separationem, quia potest aliquis temperatus esse circa venerea nolens uti nisi sua, aut volens simpliciter continere, & intemperatus esse circa gustabilia, volens comedere non comedenda, vel nolens comedere comedenda. Potest etiam aliquis esse temperatus circa sensibilia & intemperatus circa speculabilia, puta si voluntas sua immoderata delectatur in hoc intelligibili speculando quod secundum se non est ita utile, nec honestum sicut aliud. Haec delectatio secundum se est immoderata, sicut delectatio nimia circa notitiam curiosam astrorum caeli, & motuum eius impediens studium rerum salutarium & necessarium: & ideo moderanda est cum secundum se sit inordinata, & secundum multipliciter delectationum spiritualium moderamine indigentium, multiplicantur partes temperantiae. Haec Gabriel ubi supra. Vide de hoc Richar. in tertia, distinct. 33. articulo. 5. qu. 2. Temperantia describitur à Gersono parte 4. in descript. ter. ad Theolo. vtili. sic. Temperantia est habitus laudabilis inclinans animam, ut affectiones & operationes inde sequentes moderatae sint, & ordinatae secundum medium quod ad nos: prout recta ratio determinabit. Vel temperantia est virtus moralis sedatiua passionum, hoc est affectionum nimis mouentium. Sedatio autem passionum est diuinatio, vel restrictio earum in sensualitate: & fortificatio inclinationum oppositarum in voluntate, & ita virtus est in utroque. Augmentatio verò passionum per oppositum. Haec Gerson. **TEMPLUM** proprie locus in caelo notatus ab augere, vel in terra à tuendo, id est conspiciendo dictum quod ex omni parte, vel ex quo omnis pars aspici posset. Primum autem caelum ipsum dictum est templum, quia ipsum primum tuemur. Est & templum Dei, sicut tabernaculum, scilicet materiale. Aliud spirituale de quo supra vide. Vnde 1. Corint. 3. dicitur. Templum Dei factum est. Christus quoque corpus suum templum appellat. Ioan. 2. quando dixit. Soluite templum hoc, & in triduo reaedificabo illud: & ita templum in scriptura verificatur de humanitate Christi, de quo

P p p legito

legio Iacob. de Valent. tracta. quarto, capitu. 3. prologi in Psalm.

T E M P V S est numerus motus secundum prius & posterius 4. phy. id est tempus est numerus, id est mensura discretiva. Motus secundum prius & posterius, id est secundum durationem cui correspondet prius & posterius. Et tempus est in primo motu coeli sicut in subiecto, & primo mensurato secundum B. Thom. 1. parte quæ. 10. arti. 6. Et tempus accipitur propriè & impropriè: propriè tripliciter. Vno modo strictissime pro motu velocissimo & maximè moto, siue sit motus octauæ sphaeræ, siue nonæ, siue solis, siue lunæ, qui est nobis maximè notus, quo mensuramus motus inferiores, id est certiores reddimur de duratione motuum inferiorum. Sic per motum solis mensuramus operationes nostras, & motus inferiores. Secundo modo accipitur largius pro quo libet motu, per cuius notitiam peruenire possumus, in notitiâ durationis alterius rei vel motus. Sic quilibet motus potest esse tempus. Sic motus horologii areno si, vel per pondus, est nobis tempus mensurans alios motus & operationes. Item scriptio vnius chartæ vel folij, si duratio est mihi nota, potest esse tempus alterius motus, cuius duratio est ignota. Tertio accipitur pro conceptu mentis quo imaginamur motum, & mensuramus motum extra vel rem aliquam quantum ad eius durationem, sicut artifex expertus per quantitatem imaginatam, siue conceptus mentis noscit statim quantitatem rei extra, ita per tempus imaginatum cognoscimus longitudinem vel breuitatem motus vel operationis nostræ & aliorum. Impropriè tempus est numerus non sub ratione mensuræ, tam numerus numeratus, quàm numerus numerans. Sic partes motus prior & posterior in se consideratæ, non ut mensura alterius possunt dici tempus impropriè. Similiter conceptus mentis quo apprehendimus partes priores & posteriores, seorsum numeramus in quantum sunt partes illius motus, non ut sunt mensura, seu notitia alterius motus. Hic conceptus qui est numerus numerans, potest dici tempus durationis siue in anima siue extra. Nam extra est motus, intra est

conceptus motus. Vide latius Gab. ubi supra, & S. Bonauen. di. 1. in dub. literal. lib. 2. & di. 2. art. 2. q. 1. li. 2. & plura apud Physicos. Et duplex est esse temporis secundum Commentatorem, scilicet formale & materiale. Formale est ratio discretiva animæ. Sed materiale est motus. Exempli gratia. Ex motu seu defluxu arenæ in horologio vitreo, mensurat & discernit anima horam. Vnde Rich. in secundo di. 2. q. 1. diffinit tempus sic. Tempus est duratio seu mora motus ab anima numerata qua mediante motu cuius est passio mensurat anima continuationes, vel durationes motus aliorum. Richard. hæc. Tēpus præterea (ut inquit Gabriel ubi supra.) est mensura durationis angelorum. Nam breuè & longum secundum durationem sunt passionis temporis, ergo cuiusque conueniunt, mensuratur tempore, conueniunt autem durationi angelorum. Vnde de fufius Gabrielem. Itē si quæritur quantum durabunt angeli, non potest responderi nisi per nomen temporale: ut puta, tot annis, diebus vel horis, igitur dies, & horæ, & anni sunt mensura præteritæ durationis angelorum.

T E M P V S adhuc dupliciter potest distingui. Potest enim accipi vno modo generaliter pro mensura durationis creatæ seu finitæ, & ita includit euiternitatem. Hoc modo dicit sanctus Bonauen. qu. 4. di. 2. lib. 2. quod accipit Beda cum dicit quod quatuor fuerunt, primò creatura angelica natura, materia informis, coelum empyreum, & tempus. Alio modo potest accipi strictè pro mensura durationis motus, vel rei permanentis generabilis & corruptibilis, & sic non esset mensura rerum perpetuarum ut angelorum. Euiternum autem est mensuram durationis rerum incorruptibilium, & secundum hanc distinctionem possent concordari opiniones & sanctorum auctoritates. Verum hæc distinctio non sumitur (ut inquit Gabriel in fine q. 1. di. 2. lib. 2.) ex diuersa ratione mensuræ, sed ex diuersitate rei mensuratæ. **T E M P V S** opportunè est tempus congruum vel conueniens, &c. Et tēpus opportunum (dicit Gerf. par. 3. in expositione Psal. Beati quorum remissa sunt, &c.) esse tempus vitæ mortalis, in qua est opportunum tempus

tempus remissionis, quia post eam erit tempus retributionis. Vel tempus opurnum dicitur, tempus gratiae per Christum reuelatae. De quo ait Apostolus. Quando venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret, &c.

TEMPVS. Differunt esse cum tempore, esse in tempore, & esse ex tempore, ut notat Brulef. di. 8. q. 2. li. 1. Esse cum tempore, est coexistere tempori. Deus est cum tempore, Deus enim est modus, & tempus est modus, ergo Deus est cum tempore. Item angelus est cum tempore. Item Deus ab eterno non erat cum tempore. Item neque Deus neque aliqua res creata post iudicium erit cum tempore. Esse in tempore, est mensurari tempore, sicut generabilia & corruptibilia, Deus non est in tempore, quia mensuratur aeternitate. Nec dicitur Deus esse in tempore, sicut dicitur esse in loco (ut vult Guili. imitat. Scot. di. 37. lib. 1.) Ideo, quia tempus significat per modum fluxus, ideo si Deus diceretur in tempore, significaretur motus inesse sibi, & per consequens mutabilis esset. Locus autem signat per modum quietis, & quies quam maxime Deo attribuitur, ideo verius dicitur in loco quam in tempore. Nec angeli (ut inquit Brulefer ubi supra,) sunt in tempore proprie. Sequitur autem bene. Ille est in tempore, ergo est cum tempore, sed non econtra. Esse ex tempore, est esse de nouo, vel ipsum incipere esse. Omne autem illud quod incipit esse, est ex tempore. Esse aeternum, est nunquam incepisse, nec incipere esse Brulefer, &c.

TEMPORALE ut scribit Gab. di. 2. quae. 1. lib. 2. est quod mutatur tam substantialiter quam accidentaliter, id est quod aliquando desinit esse simpliciter & manens acquirat quod nondum habet, vel perdit quod habet. Vel temporale dicitur quod ad tempus durat, & differt ab aeterno & aeterno. Nam aeternum (ut supra etiam patet) proprie dicitur quod est simpliciter immutabile tam substantialiter quam accidentaliter. Aeternum quod esse non desinit siue semper fuerit, siue esse incaperit quantum ad essentialia, est tamen mutabile quantum ad accidentalia, quia potest acquirere perfectionem qua caret, & perdere quam

habet, ut est angelus, coelum, materia prima, &c. De quo suo loco dicitur.

TEMPORALE dicitur dupliciter, ut scribit Gabriel di. 30. quae. 5. li. 1. Vel quia est res aliqua incipiens esse in tempore, vel quia est praedicabile de aliquo ex tempore. Et sic relatio dicitur dupliciter aeterna. Vel quia est aliqua res aeterna, vel quia verum est dicere, ab aeterno res fuit talis, qualis significatur per nomen relatiuum. Relatio vero Dei ad creaturam est temporalis accipiendo, secundo modo, quia creans praedicatur de Deo ex tempore. Et ad hoc quod Deus sit creans, nihil facit noster intellectus. Temporale secundum sanctum Bonavent. di. 12. q. 1. li. 1. dicitur dupliciter. Vno modo dicitur temporale quod habet initium & variationem & actum in tempore. Et hoc modo dicitur temporale quod subiacet tempori, & est corruptibile & variabile. Secundo modo dicitur temporale quod habet initium in tempore essendi, sed non variationem, ut anima. Tertio dicitur temporale quod habet initium in tempore, sed actum extra tempus & supra tempus eleuatum. Et hoc tertio modo dicitur temporalis processio & gratiae donatio, & ut idem dicit quod gratia habet esse temporale ratione eius in quo est, scilicet lib. arbi. quod mutatur & variatur. Et sunt bona temporalia, bona transitoria, vel bona fortunae vel corporis. Et sunt quaedam merè temporalia, quaedam dedicata diuinis usibus, quae cultum Dei respiciunt in decimis & oblationibus, in beneficiis ac similibus. De quibus Gerson parte secunda, in recommendatione licentiautorum in decretis facta Parisijs, &c.

TENEBRAE sunt priuatio lucis, quod teneat, id est impediunt oculos, & visum prohibeant. A quo tenebricosus a, um, quod tenebras includit, vel tenebrae dicuntur lucis absentia, ut habet Magist. di. 12. li. 2. Et secundum cum tenebrae nihil sunt. De quo vide & S. Bonau. circa textum Magistri ibidem. A quo tenebrosum, id est tenebris plenum, & tenebricos penul. correp. tenebras facio. Augustinus. Accedamus ad eum ut illuminemur, non in quomodo ad eum accesserunt Iudaei ut tenebrarentur. A quo contenebro, obtenebro. Hiero. in li. Numc. At contenebrati ascenderunt

in verticem montis. Et tenebresco, obscurus fio. Est autem secundum Brulefer di. vlti. artic. 2. lib. 4. duplex tenebra, scilicet corporalis & spiritualis. Tenebra corporalis est priuatio luminis tam primarij quam secundarij. Vnde lumen primariū est ipsum lumen quod immediatē causatur à luce in corpore diaphano, vt lumē quod in aere, Lumē secundarium est qd causatur à lumine, sicut est vmbra. Sic patet quod differentia est inter vmbra, & tenebra, & lucem, & lumen, vt aliās patet. Tenebra spiritualis est ē memoria, & nihil aliud est quā obliuio & priuatio actus memorandi. Sunt & aliæ tenebræ, sicut peccatum dicitur tenebra, & sic septem sunt tenebræ, sicut septem sunt peccata mortalia. Sunt autem triplices modi tenebrarum (vt scribit Gerson part. 3. de verbo & hymno gloriæ.) Vnus culpe, alius pœnæ, seu miseriæ, Tertius defectibilitatis naturæ. In peccatoribus primæ, in viatoribus secundæ, in omnibus creaturis etiam beatis tertiæ. Sunt & tenebræ tristitiæ, vt tenebræ exteriores, pœnæ, scilicet infernales. De quibus Rich. dist. vlti. articulo 5. quæstione prima, libro 4. qui dicit, quamuis in inferno sint tenebræ corporales, quia infernus est locus omnis tristitiæ, ideo simpliciter locus tenebrosus est, tamen non erit ibi corporalis fletus, in quantum est resolutio corporaliū lachrymarum, quia talis resolutio tunc non erit: talis enim resolutio pertinet ad corruptibilem statum, tamen erit ibi maximus dolor interior, & in facie & in oculis. Huius doloris signum, scilicet capitis turbatio & aliqua oculorū obumbratio, non vt non videant, sed vt peius videant. Et hæc conturbatio & obnubilatio lachrymæ corporales secundum metaphoram dictæ sunt. Credō tamen (vt idē ait) quod post corporū resumptio, nem ibi erit stridor dentium ex angustia magna proueniens. De illis tenebris dicitur Matth. 25. Et inutilem seruū proiei te in tenebras exteriores, &c.

TENERE est habere vel possidere. Vnde intellectus clarē videndū Deum, habet eū sub ratione summi veri, voluntas perfectē fruendū eo, habet ipsum sub ratione summi boni. Vnde tenere summum ve-

rum (vt scribit Richard. distinctio. 49. art. tertio, q. 7. lib. 4.) realiter, idē est cum clara visione. Tenere summum bonum realiter, idē est cum perfectā summi boni fruitione. Tertio autem non est dos ab alijs distincta. Nec hoc dicens (inquit Richa.) volo dicere quod visio & fruitio propriē loquēdo sint dotes, sed actus dotium. Dotes enim qualitates sunt. Vnde dos visionis est quidam habitus luminosus in intellectu, quo eleuatur ad clarē videndū Deum. Dos fruitionis est perfectus charitatis habitus, quo anima fruitur Deo. Vnde propriē loquendo in dotibus animæ non consistit beatitudinis essentia, sed in actibus eorū ad quos ordinantur, sicut habitus ad actum. Dos autem tertia à duabus alijs distincta, est habitus perfectus, quo voluntas est perfectē secunda detentionis prædictæ perpetuatione: sine enim prædicta assecratio ne non potest intelligi perfectē anima Deo coniuncta. Vnde non est dicendum illam assecrationem esse exclusionem timoris tantum: imō est quidam actus in voluntate respectu Dei sub ratione, quæ est ens summē arduum, quo excluditur omnis timor. Hæc Richardus. Sic patet ex prædictis, quod secundum rationem intelligendi. Primo est dos visionis. Secundo est dos fruitionis. Tertio est dos perfectæ securitatis.

TENERI est haberi à superiori prohibitionem, vel præceptum de aliquo existente in inferioris libera potestate, vt scribit Petrus de Aliaco in principio in primum sentent. Vnde vt infra idē dicit: Voluntas creata sic tenetur se voluntati diuinæ conformare, vt velit quicquid Deus vult, ipsam teneri velle, & non velit quicquid Deus vult, ipsam teneri non velle: & omnis voluntas, quæ sic se conformat voluntati diuinæ, est recta & iusta, & nulla alia, &c.

TENDENTIA est duplex, vt scribit sanctus Bonaventura distinctio. 26. quæst. 4. in fine libr. tertio. Quædam est tendentia plena, & ista est à gratia operante vel cooperante, & hæc facit virtutem esse formatam. Quædam autem est tendentia exilis & semiplena: sicut dicitur pigro, qui vult & non vult. Et ista quidem tendens.

tendentia potest dare aliquam rectitudinem & vigorem ipsi voluntati: & fortitur nomen virtutis generaliter acceptæ, non virtutis gratuitæ: & ideo tenet rationem virtutis informis, non rationem virtutis formatæ. Cum autem dicitur, quod tendentia in Deum facit credulitatem esse formatam, hoc intelligitur de tendentia, quæ est a voluntate plenaria. Hæc autem non potest esse nec in spe, nec in fide, sine gratia, &c.

TENTARE. Vocabulum tentare (vt scribit sanctus Bonauentura distinct. 21. artic. 2. quest. 1. lib. 2.) multas habet acceptiones: sicut dicunt illi, qui significationes vocabulorum studiosi rimati sunt: si tamen velimus eius principalem & præcipuam significationem accipere, tentare, probare est. Vnde dicunt Doctores: Tentare nihil aliud est quam probare aliquid, vel experimentum sumere de aliquo, vt aliquid sciatur. Addunt aliqui prius incognitum. Vnde secundum beatum Thomam parte prima, questione 114. articulo secundo, attribuitur Deo, homini, & diabolo propriè. Vnde Glossa Cassio. super illud Psalm. Proba me Domine, & tenta me, dicit, Tentat Deus vt erudiat, homo vt sciatur, diabolus vt se ducat. Attribuitur & mundo, & carni, sed minus propriè. Vnde Iacob. 1. Vnusquisque tentatur a sua concupiscentia abstractus & illectus. Vnde sic describi potest generaliter: Tentare est experimentalem notitiã aliqui in se vel in alio causare principaliter vel occasionaliter. Dicitur experimentalem notitiã, quia secundum Alexandrum parte 2. questione 117. & sanctum Thomam: Tentare est experiri. Vnde notitia, quæ per rationes acquiritur, non acquiritur tentatione. Dicitur, alicuius, scilicet taliter noti. Vnde sciens aliquid per rationes, vel fidem, nihilominus tentando potest illud scire notitia causata per experientiam. Dicitur, in se propter hominem & dæmonem tentantem. Dicitur, vel in alio: quia Deus tentando non causat notitiã in se, quia notitia Dei non causatur cum sit æterna, causat autem in illo quem tentat vel in alijs, quos scire facit de tentato quod nesciebant. Sic intelligitur omnis scriptura qua Deus di-

citur tentare, vt aliquid sciatur, vel non quod de nouo aliquid sciatur, quod non nouit: vel nunc aduertat quæ prius non aduertit, cum omnia immutabiliter, æternaliter sciatur antequam fiant, sed quod aliquid tentatum, vel alios de tentato experimentaliter scire faciat, sicut illud: Tentauit Dominus Abraham, Genes. 22. Et sequitur ibi: Nunc cognoui quod timeas Dominum, id est cognosce te feci. Dicitur, principaliter propter Deum, hominem, vel diabolum, qui ex intentione cognoscendi aliquid de aliquo tentat. Dicitur, vel occasionaliter propter carnem, quæ tentare dicitur in quantum cognosce potest per carnis concupiscentiã pulsantem, vel mundum aduersis repellentem, vel prosperis allicientem, qualis sit homo an virtute constans an mobilis, & his diabolus frequenter vtitur ad tentandum. Hæc Gabriel distinct. 21. quæ. vnica, libro 1. & lectione 77. canonis quem & latius vide. Et tentare à teneo deducitur. Est enim tentare, experiri & exquirere, vel quasi rem manu tenere, vel rem non intellectam atque incertam aggredi, hoc est experiri & diligenter inquirere. Vnde Ouidius in Metamorph.

Quid tentare nocebit?

Vel secundum aliquos dicitur à tendo. Nam qui tentant quasi manum vel aliam corporis partem tendunt. A quo venit tentans, & tentator, & tentatio. Et tentans quandoque tentando (secundum S. Bonauentura,) intendit probare vel approbare siue probatum ostendere: hoc modo tentat Deus vt tentatum scire faciat & experimentaliter cognoscere seipsum. Sicut dicitur: De utroque tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat utrū diligatis eum an nō in toto corde vestro. Et Sapient. 3. Deus tentauit illos, & inuenit eos dignos se, tanquam aurum in fornace probauit eos. Et quandoque Deus tentat per flagella, per quæ probat illos quos acceptat & probatos ostendit, vt dicit idem Bonauentura distinctione 23. libro secundo, questio. tertia, Et sic quandoque finis tentationis ordinatur in aliū finem bonum vel malum. Item secundo tentans intendit reprobum facere sic tentat diabolus, vt peccatum inducat,

P p p 3 secun-

secundum illud Actuum quinto: Cur tentauit cor tuum Satanas mentiri Spiritui sancto, & fraudari de precio agri? Aut tertio quia intendit tentans solum experimentum sumere eius quem tentat, vt sciat quid sit in eo: sic homo tentat hominem se vel alium, sicut habetur primi Regum decimo septimo, de Dauid dicitur: Coepit tentare si armatus posset incedere. Et 3. Reg. 10. Venit Regina Saba tentare Salomonem in ænigmatibus. Sic Magister tentat discipulum: sic nonnulli tentant Dominum, qui quasi incerti experiri volunt Dei virtutem. Contra quos dicitur. Non tentabis Dominum Deum tuum. Deute. 6. Sic procrastinans penitentiam, tentat Deum, vt vult Gerson parte quarta, sermone Dominicæ. 1. Qua drages. Aut quarto si pulsans non intendat: tamen ad eius pulsationem sequitur approbatio vel reprobatio hominis: sic caro tentat, quia ad eius titillationem probatur homo si resistit, vel reprobatur si consensit. Sic Iacob. 1. Vnusquisque tentatur à sua concupiscentia, &c. Sic de mundo dicitur Hebr. 1. Lapidati sunt, tentati sunt, secti sunt, &c. Hæc enim sancti à tyrannis huius seculi passi sunt. Et Sapient. 14. Creaturæ Dei factæ sunt in odium & in tentationem animæ hominum, & in musculum pedibus insipientium. Sic tentare capitur indifferenter in bono & in malo. Aliquando capitur tentare tantum in malo. Sic dicitur Iacob. 1. Nemo cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur: hoc de tentione ad malum intelligitur. Vnde sequitur: Deus est intentator malorum. Ipse autem neminem tentat. Illo modo diffinit tentationem Cassio. Tentatio est assimilatio boni ad fallendum. Et Hugo: Tentare est callide experiri: & quasi quibusdam blandis conatibus ante violentam pulsationem probare. Accipiendo autem sic tentare in malo, est officium proprium diaboli, sicut dicit Glossa inter. 1. Thessal. 3. super illud: Ne forte tentet vos is, qui tentat. Glossa id est solus diabolus, cuius officium est tentare. Nam si homo aliquando sic tentat, hoc agit in quantum est minister diaboli, &c. Multa de tentatione scribit Alexander de Ales parte secunda, quæst. 117.

membro 6. quæ licet in diuersa genera causarum diuidi possit, tamen secundum Magistrum distin. 21. libro 2. ponitur duplex tentatio, scilicet exterior & interior. De quo legatur Gabriel distin. 21 quæstione vnica, libro 2. & in canone suo, vbi supra, sanctus Bonauentura distin. 21. li. 2. circa textum, ponit plures tentationis diuisiones. Sed videamus prius quid sit tentatio, & postea eius species.

TENTATIO (vt scribit Brulefer distin. 21. qu. 1. libro 2.) est quidam motus vel natus inclinare ad aliquod illicitum, procedens à tentatore, vt sumat experimentum de bonitate vel malitia tentati. Et omnis tentatio est actus defectuosus propriè capièdo. Nam impropriè & Deus tentat (vt dictum est) propriè verbò non tentat: quia intentator est malorum. Iacob. 1. Solus autem diabolus & homo solus potest tentare hominem: quia homo tentat hominem quando verbo vel facto ostendit aliqua visibiliter, ex quibus homo inclinatur ad malum. Diabolus tentat inuisibiliter, quando proponit nobis phantasma ta inclinatiua ad malum. Sed quod Deus tentauit Abraham, ibi tentatio capitur largè & similitudinariè, quia reddidit fidem Abraham indubiam. Brulefer. Tentatio secundum beatum Thom. 2. 2. q. 97. articulo primo, est experimenti sumptio de eo quod tentatur an sciat, vel possit, vel velit. Et secundum Hugonem de claustro animæ quatuor sunt causæ tentationum. Prima est loci amœnitas, vt ciuitates & oppida, quæ non tantum ex situ loci amœnitatem recipiunt, sed ex inhabitantiũ gratia. Secunda causa est locus diuitiarum: vbi enim diuitiæ, ibi periculum. Tertia causa est preciosus ornatus, vt est equorum cura pinguium, & vestimentorum exquisitæ varietates. Quarta causa mulierum species, quarum vox blanditur auribus, & facies oculis. TENTATIO est triplex secundum sanctum Bonauentura. distin. 23. qu. 3. lib. 2. & ex prædictis haberi potest. Vna est à Deo, alia à diabolo, alia à carne. Prima simpliciter est appetenda, quia Deus non tentat nos nisi ad bonum. Alia quæ est à carne, quæ est impulsus sensualitatis, quæ consueuimus appellare primum motum. Hæc est (vt inquit

inquit Bona) simpliciter fugienda, quia illa non potest esse absque peccato. Tertia verò à diabolo, aliquibus fugienda est, aliquibus appetenda. His enim qui virtute fortes sunt, nec de facili in tentatione induci possunt: & si tentantur, appetibile est tentari, ad suæ virtutis exercitium, & cumulum meritorum: infirmis verò minimè est appetenda, quia timere possunt ne ex ipso impulsu in tentationem inducantur, quod omnes debent refugere. Nam & si tentari malum non sit, in tentationem tamen induci semper malum est, quia hoc est à tentatione superari. Et hoc est quod dicit August. 14. de Ciuita. Dei: Sicut se habet firmitas & infirmitas electorum, sic metuunt, cupiuntq; tentari. Bonum autem est tentari si resistitur, sicut faciunt viri iusti, fortes, & qui charitate feruent. Vnde Iacob. 1. Omne gaudiū existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis. Et in Psalm. Proba me Domine, & tenta. Et 1. Corinth. 10. Faciet cum tentatione prouentum. Sed infirmis non est petenda: Vnde dicitur Matth. 26. Vigilate & orate ne intretis in tentationem. Diabolus quoque desiderat nos tentare & vincere, qui nostræ salutis est aduersarius: quare minimè appetenda est infirmis tentatio. Illud tamen genus tentationis (vt dicit sanctus Bona) potissimè appetunt viri iusti, quod est in flagellorum perpeffione: sicut passus est Iob & Tobias: sicut etiam passi sunt Martyres ab impijs zelo diabolico excitati, &c.

TENTATIO est duplex, exterior & interior, vt notat Gabriel distinctione 21. quæstione vnica, libro secundo, & lectione 77. canonis sanctus Bonauentura distinguit. 21. libro secundo, &c. Tentatio exterior est quando nobis extrinsecus malum visibiliter suggeritur verbo vel signo aliquo, vt tentatus ad consensum peccati declinet. Tentatio interior est, quando inuisibiliter nobis malum intrinsecus suggeritur. Et visibiliter in prima tentatione capitur generaliter pro sensibilibus. Vnde per omnem sensum contingit esse exteriorem tentationem, maximè tamen per visum mediata signo, & per auditum mediante verbo. Est ergo tentatio exterior ostensio alicuius obiecti, sensibilis à vir-

tute exteriori, vt apprehendens ad peccatum alliciatur: hanc dicunt semper esse à diabolo, quod verum est mediata vel immediate: frequenter enim tētat per malos homines & creaturas mundanas, quibus vititur tanquam instrumentis. Tentatio interior est motio hominis ad peccati consensum, orta ab aliqua virtute interiori: siue sensibili obiecto exteriori, vt cum oritur ex imaginatione, intellectu, aut motiua virtute. Illa (vt dicit Magister) quandoque fit ab hoste, aliquando à carne spiritui rebellante. Hanc interiorē tentationem, quæ fit à carne, dicit Magister non esse sine peccato: quia titillatio quam caro mouet, motus est bestialis & illicitus: ideo non sine peccato veniali. Si auertit se, est veniale: si autem non auertit se, & aduertit periculum quod est ibi, nec timet, sed scienter & voluntariè manet in tali cogitatione, seu cogitationis delectatione, tempore peccat mortaliter, vt vult Gerson parte secunda, in quibusdam quæstionibus cum suis responsionibus. Et quoniam tentatio à carne interiorius oppugnās de nostro contra nos roboratur: ideo difficilius vincitur. Tentatio autem quæ fit ab hoste, non habet peccatum necessariò annexum, nisi ei consentiatur, sed est materia exercendæ virtutis. Et quatumcunque quis tentetur hac tentatione, quam diu ratio contradicit, nec consentit, charitatem non amittit, vt vult & Gerson tracta. de remedijs contra pusillanimitatem. Imò vt idem vult, si tentatus acriter resistit, multum meretur. Nam quicumque peccato tentaris præ alijs acrius, tantò silegitimè certaueris, coronaberis à Deo gloriosius. Et tentatus habebis præmium duplex, vbi non tentatus præmium es habiturus simplex. Et quantum plus sentis alicuius peccati fatigationem, tantò amplius si non consentias, consequeris inde peccatorum tuorum purgationem. Et quia in huiusmodi conflictu cum quis tentatur, contingit vt plura committantur venialia: ita etiam e contrario contingit, secundum Doctores communiter, vt pœna illa quam sustinet in resistendo, deleat pœnam venialibus debitam ex una parte, & ex alia parte

erescat meritum, propter pugnam contra vitia, & laborem pro virtutibus. Hæc Gerson. Vnde Iacobi primo dicitur: Beatus vir qui suffert tentationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromittit Deus omnibus diligentibus se. Hinc Augustinus super Psalm. Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine peccato, sine tentatione: quia profectus diaboli per tentationem nostram fit: nec sibi quisquam innotescit nisi tentatus: nec potest coronari, nisi vicerit: nec potest vincere, nisi certauerit: nec potest certare, nisi inimicum & tentationes habuerit. Et Psalm. 61. Tantum admittitur diabolus tentare quantum tibi prodest, vt exercearis, vt proberis, vt qui te nesciebat, à teipso inueniatis. Hostis autem noster (vt inquit Gregorius libro vigesimoquarto, Moral.) quanto magis sibi rebellare conspiciat, tanto amplius ex pugna contendit. Eos enim pulsare negligit, quos quieto iure se possidere sentit. Sed vt ait Ioannes Chrysostomus super illud Matth. 4. Mitte te deorsum. Diabolus suggerere potest, cogere non potest. Hinc Bernardus sermone trigésimonono, Potest inimicus excitare tentionis motum, sed in te est, si volueris dare seu negare consilium vel consensum, &cæt. Nulla autem (vt ait Leo Papa in sermone trigésimoquinto,) sine tentationum experimento opera virtutis, nulla sine perturbationibus fides, nullum sine hoste certamen, nulla sine cōgressionē victoria. Sed qui ad vitia aliqua inclinatus est, & prouior existit, difficilior his resistit, si huiusmodi tentatur: de quo Gabriel distinct. 21. quæstion. vnica, libro secundo, & sanctus Bonaventura. Et quamuis hostis sit fortior & callidior, &cæt. tamen non permittitur tentare secundum totā suam potentiam & astutiam, sed reprimatur potestate diuina & etiam Angelica: non autem quælibet hominis peccata sunt à dæmone tanquam à causa directa & immediata, quia non omnia peccata committuntur diabolo immediate instigante. Multa enim sunt à libero arbitrio & carnis corruptione, vt licet videre latius apud Gabrielem. Verum autem est

(vt idem ait) quod omne peccatum hominis mediātē vel immediātē oritur ex tentatione dæmonis, quia dæmon est causa mediata omnis peccati: quia instigauit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato in toto genere humano cōsecuta est quædam pronitas ad omnia peccata. Vnde Hieronymus super illo Psalm. Declina à malo, & fac bonum, ait: Mala omnia ab instinctu diaboli procedunt, sicut bona ab instinctu Dei. Verū mala omnia ab instinctu diaboli mediātē vel immediātē. A Deo autem bona omnia immediātē procedūt. Est enim Deus in causa immediata omnium effectuum positiuorum, vt & supra dictum est in dictione C A V S A. Vide latius de hoc Gabrielem vbi supra. Processus autem tentationis & delectationis, vt scribit frater Pelbartus libro secundo, Rosarii Theologiæ in dictione SENSUALITAS §. nono, est. Primò delectabile offertur seu percipitur: & sic incipit tentatio à sensualitate, quæ ante perceptionem delectationis primò mouet. Secundò huiusmodi delectatio, quæ est in sensualitate aduertitur per inferiorem partem rationis, quæ habet percipere & diiudicare, & interiores motus quod non est partem sensitivæ. Terriò in id ad quod delectatio allicit vel trahit, consentitur per superiorem partem rationis. In primo nullum est peccatum, quia naturale est sensualitati ipsi apprehendere delectabile, nec eius motus inordinatus est in potestate voluntatis. Augustinus: Non est nostrum (ait) posse quibus visis tangamur. Vnde & 7. Ethicorum dicitur: Quod operationes bestiarum prauæ sunt ex ipsa natura. Sed ex tertio Ethicorum dicitur: Propter ea quæ insunt nobis ex natura, nec laudamur nec vituperamur. In secundo potest esse peccatum veniale: & in tertio mortale. Hæc Pelbartus cum suo Guilelmo. Astipulatur Iacobus de Valentia super illud Psalm. 90. Non timebis à timore nocturno. Tentatio siue peccatum consistit in quatuor gradibus. Nam primò præcedit cogitatio. Secundò sequitur propositum. Tertio actus peccandi. Quarto prosecutio. Quod autem multa sint tentationes & etiam remedia

media contra eas, ostendit tibi Gerson, qui & multa de temptatione literis manda-
uit: sed hæc pauca sufficiant, & cætera. Vide & de remedijs contra fraudes tenta-
toris apud Gabrielem lectione 77. cano-
nis, qui plura adducit, quæ breuitatis
gratia omitto. Legito si volueris apud
eundem: *Sub quo unius est, sibi nobis*

TENTARI & in temptationem duci, diffinit
S^rm Bernard. (vt refert Gabr. lect. 78. can.)
Tentatur quilibet quando in animâ aut
corpore in delectatione alicuius vitij ti-
tillatur. Inducitur in temptationem si suæ
coperit delectationi consentire. Et Bea-
tus Cyprianus: Non petimus ne ducamur
in temptationem, sed ne inducamur.
Aliud quidem est in temptationem duci,
aliud induci. In temptationem ductur, qui
temptatione pulsatur. In temptationem in-
ducitur, qui temptationi succumbit, & ab
ea superatur. Induci etiam est intus duci
& succumbere, & temptationi præbere con-
sensum.

TENTIO (vt scribit Scotus dist. 49. qu. 6. in
fine lib. 4.) quadrupliciter accipi potest.
Vno modo propriè, vt memoria tenet
obiectum: & hoc vel per formam impres-
sam si est ibi obiectum in specie, vel per
habitum impressum, vel saltem per illa-
psum, vel existentiam saltem eodem mo-
do tenet, quo obiectum concurret ad ra-
tionem parentis. Alio modo potest intel-
ligentia dici tenere obiectum in actuali
consideratione, & ad hoc potest pertine-
re, quod voluntas dicitur tenere aciem
intelligentiæ conuersam ad memoriam.
Tertio modo tentio pertinet ad volunta-
tem, vt est concupiscibilis, & dicitur suc-
cedere spei, eo modo quo per spem volū-
tas desiderat sibi bonum habendum, & p-
temptationem amat illud bonum habitū,
& illa tentio est amor concupiscentiæ bo-
ni præsentis. Quarto modo tentio dici-
tur esse quidā actus assentionis vel pas-
sio consequens spem passionem, & illo
modo non est in irascibili: nullo illorum
modorum est tentio de essentia beatitu-
dinis. Primo modo præcedit beatitudi-
nem, imò omnem actum secundum. Se-
cundo modo est actus pertinens ad intel-
lectum, & præmium beatitudini, quæ est
in voluntate vel actus voluntatis respec-

tu actus præuij. Tertio modo est amor
boni cōmodi præsentis: & ille amor non
pertinet ad beatitudinem, sed amor bo-
ni honesti, vel boni in se. Quarto modo
est in irascibili, & illo modo magis appro-
pinquat ad securitatem, quæ succedit spei
passionis, non spei virtuti. Hæc Scotus
vbi supra: *penitus in eo impeditur*

TERMINUS vbi proprie signum dicitur
quo ager ab agro diuiditur, nonnun-
quam pro fine accipitur. Sic Cicero
accipit, cum dicit: Quum nullum tot ca-
lamitatibus atque ærumnis terminum
inueniremus. Vocant & Dialectici ter-
minos dictiones, ex quibus orationes cō-
struuntur. Dicunt quoque quod termi-
nus est signum orationis cōstitutiuum,
vt pars propinquā eiusdem, & quælibet
ars vel scientia habet suos terminos. Et
terminis vtitur in diuinis vel in sacra
scriptura vtendum esse, dicit Gerson par-
te quarta, lectione secunda, quæ incipit:
Poenitemini, consideratione 6. Quamo-
brem (vt ipse inquit) dum terminos quos-
dam apud aliquem ex Doctoribus ap-
probatis inueniamus, non vsitatos in
schola, illos introducere non debemus,
nisi pia & reuerenti resolutione præuia,
vt dicendo: Terminus iste à tali sic acci-
piebatur, qui, scilicet vsus, vel quia vsus
communis aliter accipit, cauenda est
audientium offensio in diuinis. Exem-
pli gratia: nihil prius aut posterius,
nihil maius aut minus: hæc est fides ca-
tholica. Si Doctores vsi sunt terminis
prioritatem aut maiorem signanti-
bus in diuinis, protinus eos resolueret
oportet. Ad hanc vnicam (vt idem ait)
& stabilem fidei regulam, quod Filius
est à Patre, & Spiritus Sanctus est à Pa-
tre & Filio, & Pater à nullo: & quod in
diuinis omnia sunt idem, vbi nō obuiat
relationis oppositio, si mille millia ter-
minorum adduxeris ad explicandū hoc
fidei secretum, nihil amplius (si non vis
errare) cognosces quā istam vnicam,
& paucissimis verbis explicatam verita-
tem. Augustinus, Damascenus, & venera-
bilis Richardus, nomen hoc causa in di-
uinis admiserunt: Pater est causa Filij.
Hilarius dicit, quod Pater maior est au-
toritate. Augustinus Confessionibus ponit
in

in Deo gradus & ordinem, dicit Deum
assumpsisse hominem: imò hoc Ecclesiæ
canticum solenne habet: Tu ad liberan-
dum suscepturus hominem, &c. Et hoc
modo de multis alijs apud istos & alios
exempla suppetunt. At tamen Scotus in
inquisitione veritatis, ubi præcisissima so-
brietate loqui conuenit: neq; debet, nec
fas habet tales asserre terminos prohibē-
te hac caudaciam, ratione & superioris
auctoritate. Datur ergo regula a Ger-
sone generalis, quod nullus terminus ad-
mittendus est in diuinis, qui vel distin-
ctionem importet vel primæuitatem, ni-
si solam distinctionem & prioritatē ori-
ginis, & quod hanc dicat absque impor-
tatione, vel connotatione imperfectionis
cuiuscunque, vel dissimilitudinis, vel
inæqualitatis in suo correlatiuo. Ex hac
regula liquidum est, quod pauci termini
signantes prioritatem quamcunque in
humanis, trahendi sunt ad diuina. Cuius
ratio est, quia ferè semper in humanis cō-
signant imperfectionem, vel inæqualita-
tem, vel dissimilitudinem. Quod si quis
dixerit quod ipse dum terminos aliquos
transfert ad diuina, illos denudat ab om-
ni imperfectione connotata per eos. Re-
spondeo, inquit Gerson, quod sic agendo
non errat in scientia, sed licentia vsurpat
quam non debet: alioquin nullus est ter-
minus, qui non traduci possit ad diuina.
Vnde quid minus dici potest, quā quod
pater est Dominus filij, quod est caput
eius, quod est rector eius: & tamen si ter-
minos istos Dominus, caput, rector, Ma-
gister, resolueremus, quod signarent tan-
tummodo primæuitatem originatiuam
quam habet respectu filij, seclusa im-
perfectione per correlatiua istorum ter-
minorum importata, nullus dubitaret
de istius scientiæ veritate, quoniam in
candem cadit nobiscum confessionem.
Hæc Gerson, quem & latius videre potes
de hoc.

TERMINVS vt est primæ impositionis ge-
neraliter, dicitur illud, quod terminat si-
ue quietat tendentiam, vel respectum ali-
cuius in aliquod: & ideo secundum diuer-
sos modos tendendi aliud & aliud, est de
ratione termini. Alia itaque est tenden-
tia per productionem, per eam enim pro-

ducens tendit ad esse rei simpliciter. Alia
est per transmutationem: nam per eam
tendit transmutans ad æquale esse. Alia
est tendentia per relationem, per eam etc.
nim relatiuum tendit, respicit vel refer-
tur ad suum correlatiuum. Gab. dist. 3.
quæst. 3. art. 1. lib. 1. Et secundum hoc, vt
idem dicit, terminus productionis acti-
uæ est, quod capit esse simpliciter tali pro-
ductione distinctum aliquo modo à pro-
ductione. Terminus transmutationis est
quod capit aliquale esse, vt esse in alio
vel esse quantum, vel esse quale, & cetera.
Terminus relationis est correlatiuum.
Terminus vero totalis productionis acti-
uæ est, vt idem dicit Gab. quod recipit ef-
se simpliciter tali productione distinctū
ab ea, & non est pars alterius illa produ-
ctione producti, vt in generatione com-
positi substantialis, totum compositum
est terminus totalis, quia totum compo-
situm per illam generationem recipit ef-
se simpliciter, quia circumscripta genera-
tione simpliciter non esset: licet non re-
cipiat esse secundum se, & quodlibet sui,
quia non secundum materiam. In tali ge-
neratione substantiali forma non est ter-
minus totalis, sed in mutatione asini.
Asinus partialis præcise per nutritionē
genitus est terminus totalis, licet sit pars
totius asini, quia non est pars producti
illa nutritione. Terminus autem forma-
lis productionis est, quod ipsa productio
ne recipit esse simpliciter secundum se,
& quodlibet sui: ita quod nihil ipsius sit,
quod non recipit esse huiusmodi produ-
ctione. Et non dicitur terminus forma-
lis, quia est forma. Nam in creatione ma-
teriæ, materia est terminus formalis.
Item in productione rei simplicis idem
est terminus totalis & formalis, vt in crea-
tione Angeli. Sed compositum substan-
tiale crearetur secundum se, & quodlibet
sui, hoc est materia & forma, tam mate-
ria quàm forma, quàm totum compositum
esset terminus formalis. Nec est con-
ueniens alicuius productionis (qua plu-
ra producuntur) plures esse terminos for-
males: licet sit tantum vnum terminus
totalis, ratione cuius dicitur vna creatio
totalis, licet plures partiales. Rem latius
declarat Gab. ubi sup. De quo videatur &
Dominus

Dominus Cardinalis Cameracen. qu. 7. lib. 1. sententiarum. De quo consulas Physicos. Et terminus formalis est terminus superior ad terminum totalem; quia omnis terminus totalis est formalis; eo quod nihil ipsius est quod non recipiat esse illa productione; sed non econuerso; quia forma substantialis est terminus formalis generationis substantialis & non totalis. Et hoc verum est in productione; secus in mutatione seu alteratione, ut calefactione, cuius terminus totalis est aggregatum ex subiecto & qualitate acquisita; & hoc non est terminus formalis; quia non quicquid habet, recipit illa mutatione; quia non materiam, nec formam substantialem, &c. Sed quo ad Theologiam terminus formalis productionis filij non distinguitur à termino totali. Nam persona filij est terminus totalis; quia producta; & nullus est pars; Et est terminus formalis; quia quicquid est & habet, recipit per generationem, secundum Beatum Augustinum. Et licet non quicquid est filij, recipit esse simpliciter per productionem; eo quod essentiam, quæ est filij, seu filius non recipit esse per productionem filij, quia est in patre; tamen eam filius recipit per sui productionem. Et ibidem Gabriel dicit: Filius est terminus generationis actiue relationis; pater verò est terminus generationis, ut relationis passivæ; quia correlatiuum filij, sic esse terminum, non est accipere esse rei, sed esse correlatiuum. In nutritione verò hominis (ut ibidem refert) homo partialis de nouo productus est terminus formalis & etiam totalis; & nec materia, nec forma, quia nec materia, nec forma capit esse simpliciter esse per mutationem; eo quod utraque præfuerunt; tamen producit ibi nouus homo partialis, scilicet illud præcise constitutum ex materia nutrimenti continuata; materia hominis nutriti, & forma & anima, scilicet rationali ipsam de nouo informantem. Et essentia non est terminus formalis generationis, quia essentia non habet esse simpliciter per generationem. Sed terminus formalis productionis in diuinis est persona producta, non distinguendo terminum formalem à totali. Et generationis diui-

na idem est terminus formalis & totalis: Gabriel ubi sup. & Camerac. quæst. 7. lib. 1. Et ut idem dicit Gabriel, isti termini principium, prius origine producens, generans, spirans, idem important, & non differunt, nisi secundum superius & inferius. Et ideo sicut conceditur, quod pater verè & realiter, est prior origine filio; nec quantum ad rem aliquid aliud importatur per unam quod non importatur per aliam.

TERMINVS relationis propriè nihil aliud est quam correlatiuum, hoc est concretum correlatiuum, ad quod refertur relatiuum sub habitudine obliqui casus, ut terminus relationis paternitatis. Est ille terminus filius, quia pater est filij pater. Attamen ille terminus significat rem absolutam. Vnde terminus illius relatiui creatura est ille terminus creans, Deus tamen qui significatur per creans est absolutus; & quandoque vocatur res absoluta terminus, licet improprie. Gabr. di. 23. q. 5. lib. 1.

TERMINVS quandoque, ut & dictum est, accipitur pro fine. Vnde terminus vite presentis, dicitur instans separationis anime à corpore, quo desinit moriens esse homo, quod est primum non esse hominis, ut scribit Gabriel distin. 20. quæst. unica, art. 1. lib. 4. Cum enim hæc separatio fiat successiue, terminatur per primum non esse, ut declarari solet 6. Physicorum. Et quoniam vsus rationis ac liberi arbitrij ratio durat usque ad hoc instans: pater, quod non est idem terminus vsus rationis & vite presentis. Et tempus salutis penitentiae durat usque ad terminum presentis vite, ut habet Magister distin. lib. 4. Nam impietas impij non nocet ei in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua, dicit Ezech. 33. Per penitentiam quoque veram homo sufficiens disponitur ad gratiæ receptionem, & facit quod in se est. Ergo quandoque homo habet veram penitentiam, consequitur gratiam, siue in extremis, siue in alio tempore; nec est maior ratio de vno tempore quam de alio. Quamuis autem vera penitentia quandoque habetur usque ad instans mortis ad salutem, sufficit: tamen non semper in mortis articulo

culo haberi poterit. Nam vera poenitentia non potest haberi tempore impeditae rationis, quia arbitrij libertatem querit Deus in poenitente, quae haberi non potest impedita ratione, sed frequenter rationis usus cessat ante instans mortis: ergo tunc cum ratio deficit, poenitentia haberi non potest. Quare periculosum est & interitui vicinum ad mortem protrahere poenitentiae remedium, ut ostendit B. Augustinus, & Scotus, & Gabriel post eos ubi supra. & dictum est etiam in dictione POENITENTIA. Et rationes ponit Scotus, quas & refert ibidem Gabriel, vide, &c.

TERMINATIVUM. Aliquid potest dici terminatum dupliciter (ut scribit Brulefer distinct. 9. quaest. 4. libr. 1.) Primo, quia est perfectum, sic dicit perfectionem & excludit imperfectionem: & sic domus quando fit, dicitur terminata. Alio modo aliquid dicitur terminatum, quia est habes, vel quia habet finem durationis: & sic dicitur desitionem excludens durationem. Et sic dicitur vita hominis terminari in morte. Et primo modo generatio filij Dei est terminata, prout terminata excludit imperfectionem, quia est perfectissima, sed prout terminata excludit durationem, generatio filij Dei, non est terminata, quia illud non est terminatum quod adhuc durat: sed generatio filij Dei adhuc durat: ergo non est terminata secundo modo.

TERRA. Nomine terrae in scriptura intelligitur materia corporalium. Intelligitur etiam elementum terrae, ut scribit S. Bonaventura distinct. 2. in dubijs literalibus lib. 2. Si terra accipitur pro materia informis: sic recte dicitur: In principio Domine terram fundasti, id est in principio fecisti materiam informem quasi fundamentum omnium formarum. Si autem nomine terrae intelligitur elementum terrae, tunc verum est, quod terra fundata dicitur propter sui stabilitatem, secundum illud Ecclesi. 1. Generatio praeterit & generatio aduenit: terra autem in aeternum stat. Hoc elementum, scilicet terrae, & dicitur fundatum, & dicitur appensum fundatum super stabilitatem suam, & fundatum etiam super aquas. Fundamentum

dicitur, quia sicut fundamentum est infimum inter omnes partes domus, sic terra est infimum inter omnia corpora mundi, & in centro existens tenet locum fundamenti. Et cum virtute propria sibi diuinitus data centrum appetat, ut in centro requiescat, fundata dicitur super stabilitatem suam, &c. Vide latius Bonau. Et terra secundum Ioannem Damascenum est unum, quatuor elementorum siccum & frigidum, & graue, & immobile, a Deo ex non ente ad esse prima deductum. Et terramotus causatur principaliter a Deo, secundario autem a vento impellente alium ventum intra terram, secundum Beatum Thomam super Psalm. 12: *Tremor est metus contingens, ex quo fit pudorem rubor, sic rubor pallor & tremor, & dentium crepitus, consequitur: & venit a terreo. A quo terrificus, terrore faciens: & terribilis, id est formidabilis atque horrendus.*

TESTAMENTUM. proprie est percipiende hereditatis institutio, filijs a patre. Ideo primo pertinet ad promissiones: secundo ad mandata, quae se habent: sicut via ad consequendam hereditatem promissam: ex B. Thom. part. 3. quaest. 78. art. 3. Et testamentum dicitur quod voluntatis nostrae veluti testimonium sit: unde ultima voluntas & suprema voluntas appellatur. Quare Vlpianus sic diffinit, quod sit voluntatis nostrae, iuxta sententia de eo quod post mortem nostram fieri voluerimus. Addit frater Osualdus de Lasco libr. 3. Rosarii Theologiae, cum haereditis institutione. Et testaturus ante omnia habeat gloriam Dei pra oculis suis, non vanitatem seculi, non memoriam nominis protinus morituri, meminerit tempus Apostoli dicentis: Omnia in gloria Dei facite. Et illud Psalm. Non nobis Domine, non nobis: sed nomini tuo da gloria. Testaturus ex isto principio consideret non quod vilius sit reipublicae seu bono communi, dum ordinat de rebus suis, quod in super cedet amplius ad honorem Dei & cultus Christiani, ut scribit Gers. part. 2. de condendo testamento. Et si habeat aliquid testator distribuendum, sicut libros, consideret testator (ut idem ait) qualiter

qualiter & quibus distribuet, iuxta qualitatem recipientium, aut committat distributionem seu venditionem si opus est illis, de quibus confidit, quatenus vno, sicut dicitur, istu se expediat. Consideret & ad extremum testator, quoniam bonorum nostrorum non indiget Dominus, faciet ipse nutrire pauperes, faciet Ecclesias, faciet Collegia, faciet Monasteria, faciet Conuentus & Hospitalia, quando, quomodo & ubi placuerat ei, & non gloria tur ante ipsum, stulta presumptio omnis carnis: vult nihilominus & dignatur quod coadiutores eius simus ad utilitatem non suam, sed nostram. Hæc Gerson, qui & de condendo testamento est prolixior.

TESTAMENTUM quoddam est falsum, quoddam irritum. Testamentum falsum illud dicitur, quod non est secundum testatoris voluntatem scriptum, sed habet aliquod additum, vel diminutum, vel mutatum, vel aliud pro alio suppositum. Irritum autem testamentum est, quod de iure inualidum est, vt si is qui testatur sit capite diminutus, vel si alia requisita defuerint. Sunt præterea duæ testamentorum species, vt scribit frater Osualdus libro quarto, Rosarii Theologiæ. Vna dicitur testamentum nuncupatiuum, & sine scriptis, & est illud, in quo testatoris & hæredis, & legatariorum nomina, & omnia quæ in eis continentur coram testibus nuncupantur, id est manifestantur: & dicitur sine scriptis, id est subscriptione testium, & alijs solennitatibus, quæ requiruntur in testamento in scriptis facti: & sine omni scriptura potest quis testificare nuncupatiue coram testibus. Secundum dicitur testamentum in scriptis, & istud potest facere quis quando non vult, quod aliquis sciat suam dispositionem, sic dicere coram notario & testibus. Volo quod hæres meus faciet per omnia, vt continetur in quadam mea schedula scripta manu mea, quæ est apud talem religiosum, & valebit. Sed tutius est coram notario, & testibus, saltem septem, & cæter. Potest autem omnis facere testamentum qui non prohibetur. Prohibentur autem 15. genera personarum. Primo furiosus, qui non habet lucida interualla: extra de

testa. cap. fin. Secundo surdus & mutus à natiuitate, cæcus à casu, & scit scribere. Tertiò non valens articulatè loqui, ita vt non possit exprimere nomen hæredis, nec scribere. l. iubemus. C. eodem titul. Quarto impubes, & cæter. Quintò filius familiæ, nisi de castrensi peculio. Sextò prodigus cui est interdicta à Iudice bonorum administratio. Septimò dannatus ad mortem naturalem vel civilem, vt sunt deportati etiam si fugiunt manum Iudicis, & damnati ad perpetuos carceres: Secus si essent damnati ad pœnas inferiores. Octauò manifestus vsurarius, nisi præstet prius cautionem, secundum formam cap. quanquam. extra de vsu libr. 6. Nonò excommunicati secundum quosdam extra de sentent. excommuni. libr. 6. sed contrarium tenetur communiter. Decimò seruus. 13. quæstion. 2. illud. Vndecimò quilibet religiosus, qui profitetur tria vota essentia lia, vt dicitur 12. quæstion. 2. non dicatis. Duodecimò hereticus, quia omnia illius bona sunt confiscata ipso iure: extra de hære. cap. Cum secundum leges. libro 6. Decimotertiò dubius de suo statu, scilicet an sit in eo statu in quo testari potest vel non. Exemplum, captus à latronibus dubitat an sit seruus vel liber. Decimoquartò obsides apud infideles dati. Decimoquintò damnatus ad libellum famosum in iniuriam alterius, quia etiam infamis efficitur. Decimosextò reus criminis læsæ Maiestatis. Decimosseptimò est apud hostes captiuus. Decimooctauò, vtroque carens lumine, hodiè tamen testatur. Vltimò additur Episcopus, qui non habet bona ex hereditate vel artificio, aut doctrina, antequam esset Episcopus: aut non habet redditus Ecclesiasticos, & mobilia, quæ sibi ex illis redditibus pro uenerunt. De primis possunt testari: extra de testam. quia nos. Sed non de secundis, nisi ex speciali privilegio Papæ habeant, quod de mobilibus possint testari, aliàs non: de quo videatur Richardus distinct. 45. artic. 3. & artic. 4. quæst. 1. dicit, quod nullum testamentum si est rationabiliter factum, ita quod non est contra æquitatem naturalis iuris, nec diuini, nec positiui, est infringendum. Secus

si non est ita factum, hoc est, si est contra ius diuinum vel positium, tunc non est implendum, sed quod est ibi superfluum, est rescandum. Et arti. 5. dicit de executoribus testamenti. Executores autem si bona habeant liberè, quibus statim possunt implere, tenentur quā citius possunt: quia debitores sunt illis, quibus legata facta sunt. Et sicut dicitur, ff. de re. ru. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, presenti die debetur. Præterea quantocius testamentum impletur, tantō citius anima defuncti alleviatur. Vnde illi executores, qui penes se habent in promptu, & per longum tempus tardant suam executionem implere, mercatoribus egentium comparantur 13. quæst. 2. Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesiis, aut difficilè reddunt, tanquam egentium mercatores excommunicantur. Si autem executores non habent bona in promptu, de quibus infra annum possunt testamentum implere, non propter hoc post annum deuoluitur potestas eorum ad Episcopum: tenetur tamen facere quod in se est, ut bona habeant, & habita debent distribuere quā citius possunt. Richardus quæst. 3. ubi supra. Dilatio quoque executionis præiudicat animæ testatoris (ut idem dicit Richardus.) Cuius duplicem ponit rationem, quæst. 4. ubi supra. Quare grauissimè peccant & magnā perditionem & illegalitatem faciunt executores testamentorum sibi commissas non complent quā citius possunt opportunitate habita competenti, inquit Richardus. Grauius profecto hæredes & amici peccant, & infideliter agunt, qui sine rationabili causa suffragiorum executionem differunt. Quia, ut inquit Gabriel lectio. ne 3. canonis, contra proximi charitatem agunt, nec defuncto fidem seruant, quem sua negligēti dilatione miserè cruciant poenis acerbissimis, cum ipsum, commissā exequenda, ab eisdem liberari potuissent. Vnde Beatus Hieronymus: Amico, inquit, rapere quippiam, furtum est. Ecclesiam fraudare, sacrilegium est. Accipisse pauperibus erogandum, & exinde aliquid subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat, &c.

TESTAMENTUM Dei dicitur sacra scriptura veteris testamenti, in quantum Deus promisit illi populo bona futura, & in quantum illa promissio erat confirmanda & complenda per mortem testatoris. Vnde testamentum dicitur à testor, aries, quod idem est, quod confirmare & ratificare: & sic intantum dicitur testamentum, in quantum est confirmatum per ultimā voluntatem testatoris. Scriptura autem veteris legis non fuit verè testamentum, sed dispositio testamenti. Nec dicitur testamentum nisi in quantum erat confirmandum per mortem testatoris Dei. Per mortem itaq; & sanguinem Christi fuit confirmatum totum vetus testamentum, ut scribit Iacobus de Valentia super Cantica canticorum. Vnde Augustinus de catechizandis rudibus dicit, quod lex vetus siue testamentum vetus, nihil aliud est nisi occultatio noui testamenti. Nouum testamentum nil est nisi manifestatio veteris. De quo legitur & eundem Psalm. 83. Et cum testamentum sit vltima distributio bonorum, morte testatoris firmata, seu constitutio vel traditio de ordinandis bonis attestatio legitima firmata, rectè fides & lex Christi est testamentum nouum. In illa siquidem Christus æternam hæreditatem fratribus suis & fidelibus ordinat & promittit, ut scribit Gabriel lect. 53. canonis. Hæc autem lex confirmata est per mortem & passionem Christi, in qua sanguis eius effusus est, quæ effusio est sui testamenti legitima attestatio & confirmatio. Et dicitur testamentum nouum respectu veteris, quod institutio ne huius est terminatum & euacuatum. Et dicitur nouum & æternum, quia noua & æterna bona promittit. Verus enim testamentum, quod per hircorum aut vitulorum sanguinem confirmatum est, permittebat temporalia, quæ omnia, quia transitoria, veterascunt, & ad interitum tendunt. Non autem sola scriptura diuina continens mandata, testamentum dicitur: sed promissio testamentum dicitur, secundum illud ad Hebræos nono: Ideo noui testamenti mediator est, ut re promissiones accipiant, qui vocati sunt hæreditatis æternæ. Vel dicitur nouum testamentum Christi, quia nouo modo dedica.

dedicatum est. Verus. n. testamentum de-
dicatum est & consecratum sanguine ir-
rationabilium pecudum. De quo latius
Gabr. vbi supra.

THEOLOGIA est sermo de Deo vel diuinis,
& est dignior ceteris scientiis propter no-
bilitatem, materiæ certitudinem, & alio-
rem finem, ex Beato Thoma 1. par. qu. 1.
art. 5. Et Theologia est doctrina necessa-
ria homini præter scientias naturaliter
inuentas ab eo, secundum eundem par-
te 1. quæst. 1. artic. 1. Et Theologia à di-
uina locutione sumpsit vocabulū, vt scri-
bit Ioā. Reuchlin ille doctissimus in sua
defensione contra quosdam Theologos,
qui & ibidem ponit differentiam inter
Theologiam. Et dicitur Theologia à
θεός, quod est Deus, & λόγος, quod est
sermo vel ratio, quasi sermo de Deo vel
ratio. Et secundum Richard. in proœmi.
tota scientia theologica est de Deo & e-
ius proprietatibus, ac operibus, vt pote
creationis, gubernationis, redemptionis,
iustificationis & glorificationis. Et om-
nia alia quæ traduntur in Theologia, p-
tinent ad Deum, ostendendo, quomodo
sapienter, iuste & potenter, ac benignè
mundum disposuit, & humanum genus
gubernauit, ac multa præfigurauit per
Christum complenda, & consimilia. Pel-
bartus. Et vt scribit Iacobus de Valent.
Theologia siue sacra scriptura est signorū
& rerum simul, cum ceteræ sciētiae
sint vel rerum tantū, vel signorum tan-
tum, vt latius probat tractat. 3. regula 5.
prologi in Psalm. Et Theologia siue sa-
cra scriptura sufficiteat continet doctri-
nam necessariam viatori, vt ait Scotus
quæst. 2. prologi. Et Theologia vno mo-
do idem est, quod fides infusa: & sic (vt
scribit Gabr. quæst. 8. prologi in senten.)
est vnus habitus numero in vno intelle-
ctu. Alio modo Theologia includit fi-
dem acquisitam & aliquos habitus adhæ-
sivos euidentes tam propositionum quā
conclusionum, & cum hoc habitus ap-
prehensiuos omnium, de quibus tracta-
tur in Theologia acquisita siue comple-
xorum siue incomplexorum. Et tunc si-
cut actus credendi & assentiendi distin-
guuntur specie: ita & habitus ex eis geni-
ti. Et Theologia habet tractare de quo-

libet in particulari, quia de Deo creato-
re omnium, & causa cōmunissima. Item
de creaturis & facturis Dei & effectibus
illius causæ communis. De quo plura
Scotus quæst. 3. prologi. Ponit & Domi-
nus Cardinalis Cameracensis quæstio. 1.
prologi libr. 1. sententiarum, multipli-
cem acceptionem vocabuli Theologia.
Vno modo, inquit, Theologia capitur
pro scriptura sacri canonis. Alio modo
pro actu vel habitu mentis respectu illo-
rum quæ in sacra scriptura continentur,
Et hoc modo iterum dupliciter potest su-
mi. Vno modo pro aliquo vno actu vel
respectu alicuius veritatis sacrae scriptu-
rae. Alio modo pro multis actibus vel ha-
bitibus respectu plurium talium verita-
tum. Et hoc modo dupliciter pro acti-
bus vel habitibus, quibus quis notat sen-
sum sacrae scripturae, & scit vnum dictum
eius per aliud exponere & probare: &
alia quæ non formaliter continentur in
ipsa ex his quæ in ea continentur dedu-
cere et inferre. Alio modo pro actibus
vel habitibus adhæsiuis in animo fidelis
acquisitis per discursum vel discursus
Theologicos de conclusionibus Theolo-
gicis. Et licet quodlibet istorum modo-
rum quandoque sumatur Theologia, ta-
men magis propriè sumitur vltimo mo-
do. Vide latius ibi Cameracensem. Acci-
pitur & Theologia secundum aliquos, vt
scribit Pelbartus, quadrupliciter. Primo
modo pro habitu quem habuerunt illi
quibus reuelata est, vt Prophetæ & Sæcti.
De quibus Dionysius dicit, quod sancti
docuerunt nos Deum laudare in omni-
bus creaturis. Et sic 14. de Trinitat. dicit,
quod Theologia est scientia plus quàm
ceteræ. Tum quia est de rebus quæ ad sa-
lutem hominis pertinent: tum quia est
ex inspiratione diuina, in qua impossi-
bilis est falsitas: ergo euidentior. In ratione
autem humana plerumque contingit fal-
sitas, de quo etiam dicit Beatus Thomas
part. 1. quæst. 1. & 2. & alij Doctores com-
muniter. Secundo modo accipitur pro
illo habitu, qui aggeneratur in nobis
ex studio sacrae scripturae: & sic non est
scientia, sed fides. Tertio modo accipi-
tur pro illo habitu, qui deducitur ex ve-
ritatibus contentis in sacra scriptura, &
sic

hic non est scientia, sed fides. Quarto modo accipitur Theologia pro habitu declaratio seu defensione fidei: & sic est scientia nobilissima & summa. Metaphysica: quia considerat de Deo, qui est entium nobilissimum. Vnde Aug. Platonicos vocat Philosophos & Theologos: & Aristot. 6. Met. dicit, quod quædam pars philosophiæ, scilicet Metaphysica dicitur Theologia vel scientia diuina. Et secundum Scotum & eius sequaces, quæst. 4. prolo. Theologia dicitur verius sapientia quam scientia. Vnde Aug. exponens illud 1. Cor. 12. Alij per spiritum datur sermo scientiæ, alij sermo sapientiæ. Dicit ipse, Scientia est in cognitione temporalium: sapientia in contemplatione æternorum. Et secundum Thomam 2. 2. quæst. 9. art. 2. inter scientiam & sapientiam est differentia, quod sapientia est cognitio rerum diuinarum: scientia verò est cognitio rerum creaturarum. Cum ergo de rebus creatis secundum rationes diuinas iudicamus, hoc magis spectat ad sapientiā: & econuerso cum per res creatas cognoscimus Deum, hoc magis pertinet ad scientiam quam ad sapientiam. Et quia Theologia est de diuinis, ac iudicare habet secundum rationes diuinas de rebus creatis: ergo dicitur sapientia vera, & per consequens dignior omni alia scientia. Et proprie loquendo secundum Scotum & Guilelmum Theologia non est scientia, cum fidei innititur: & ita non habet euidentiā ex ratione obiecti, quæ tamen est conditio scientiæ, habet tamen conditionem scientiæ, scilicet certitudinem habitus: & secundum hoc quidam dicunt Theologiam esse scientiā pro habitu certitudinis. Vnde Apostolus. Scio cui credidi, & certus sum: sic Theologia est scientia secundum aliquos & sapientia: quia certissimus est habitus, sed proprie non: quia non tantummodo est de necessarijs, sed de contingētibus, vt de mundi creatione, & de Christi incarnatione & passione, &c. Nec habet principia euidentiā per discursum: nec est cognitio Dei per causam, cum Deus non habeat causam: quare non proprie Theologia dicitur scientia secundum Scotum. Communis autem omnium Theologorum sententia est, quod Theologia scientia est omnium certissima, prout scientia capitur per habitum certitudinis. Et hoc

multis probatur rationibus secundum Alexan. de Ales in prolog. quæst. 5. Nam testimonio spiritus sancti est certificata. Quod autem scitur testimonio diuino spiritus sancti miraculis confirmato, certius scitur quod scitur testimonio humanæ rationis vel creaturarum. Secundum, quia Theologia certitudine experiētiæ est comprobata: certitudine, inquam, affectus, & gustus, ac illuminationis, in ipsis sanctis viris Prophetis, & Apostolis, alijsque, usque ad mortem pro ea se exponentibus certissime est nota, ergo est certior alijs. Item & tertio, huius certitudo Theologiæ viris spiritualibus est summe perspicua, & sic certissima, quamuis homini animali videtur incertior alijs scientijs. Vnde 1. Corinth. 1. Animalis homo non percipit que sunt spiritus Dei: spiritualis autem omnia diiudicat. Prædictis non discordat Paulus Cortes. cum scribit & probat di. 1. li. 1. sen. Theologiam vnā ex omnibus in quodā certissimo genere versari, eamque ex verissima quadam supragredientē naturā luce manare. Quandoquidem quo res puriores, subtilioresque, suapte natura sunt, eo certiores dicantur. Hanc supremam scientiarum asserit Gerson tract. 3. super Cantico Mariæ, quoniam profundius scrutatur, & in Dei dilectione super omnia finem suum statuit. Nam finis legis est dilectio.

THEOLOGIA est duplex, scilicet viæ & patriæ, vt ostendit Gerson par. 4. de concordia Metaphysicæ cū Logica in fine. Theologia viæ respicit ens primum vt creditum cū suis attributis, non excludendo intelligentiam de multis. Theologia autem patriæ respicit ens primum vt facialiter visum & obiectaliter in seipso non in speculo vel ænigmate. Idem vult adhuc dupliciter esse Theologiam part. 3. tract. de illuminatione cordis ferè in principio, cum dicit. Theologia duplex resultat ex ente simpliciter quod est Deus. Vna naturalis de Deo, quæ subalternatur Metaphysicæ, ex qua supponitur demonstratū Deū esse. Altera supernaturalis quæ potest aliquo modo dici subalternari Theologiæ beatorum, vel est ipsamet Theologia in beatis tāquam preciosa margarita, quæ venditis omnibus emi debet. Plura ibi de vtraque.

utraque. Et de Theologia naturali scripsit non indocte Raymundus quidam de Sabunde, quoniam ex creaturis quæ propter hominem factæ sunt, & ex naturalibus rebus devenimus in Dei cognitionem, & homo illustratur ad Deum cognoscendum, & intelligendum & amandum. Id quod ostendit ille perpulerè in suo hoc opere quod & inscripsit Theologiam naturalem.

THEOLOGIA est quadruplex s'm Dionys. cap. 3. de mystica Theologia, vt & refert Gerson part. 3. de verbo & hymno gloriæ partitione. i. Vnam dicit propriam de diuinis characteribus, id est personis affirmatiuè vt de incarnatione verbi, & hanc nō habemus. Alteram de diuinis scripsit nominibus secundum essentiam diuinitatis. Sed hac Theologia propria continetur tertia pars de substantiis spiritualibus, sicut cœlesti hierarchia et Ecclesiastica. Tertiam Theologiam nominat symboli cam, qua caremus, nisi quia in locis plurimis tangit multa de symbolis hoc est si multitudinibus translatis ad Deum. Quartam nominat mysticam, & est modus inueniendi Deum per abnegationem, & p excessus mentales, tanquam in diuina caligine videatur Deus, hoc est in occulto, & in abscondito. Quod attendens vnus ex prophetis sub assertionem clamauit. Vnde tu es Deus absconditus, & dicitur Mystica Theologia, id est abscondita. Mysticum enim interpretatur absconditum. Et Theologia Mystica secundum Gerson. de Mystica Theologia speculatiua, innititur ad sui doctrinam experientijs habitis ad intra in cordibus animarum deuotarum. Et concursus est omnium doctorum sententia quod Theologia mystica, pcedit per abnegationes, vt quod Deus non est lco, bos, lapis, &c. Has autem cognitiones experimentales de Deo interius vocant sancti varijs nominibus, sicut p rei varietate multiplicatæ sunt super numerum. Vocant autem contemplationē extrinsecum raptum, liquefactionem, transformationem, vnionem, exultationem, iubilum. Iubilum esse supra spiritum rapti, scilicet, in diuinam caliginem, gustare Deū, amplecti sponsum, osculari eum, gignere de Deo, & parere verbum. De hac mysti-

ca Theologia speculatiua per multa scribit Gerson pluribus considerationibus. Et describitur sic ab eo. Theologia Mystica est extensio animi in Deum per amoris desiderium. Aliter sic, Theologia mystica est motio anagogica, hoc est sursum ductiua in Deum, per amorem seruidū & purum. Aliter sic, Theologia mystica est experimētalis cognitio habita de Deo per amoris vnitiui complexum. Aliter sic, Theologia mystica est sapientia, id est sapida notitia habita de Deo, dum ei supremus apex affectiua potentia rationalis per amorem coniungitur & vnitur. Vel sic per Dionys. 7. de diu. no. Theologia mystica est irrationalis & amens, & stulta sapientia excedens laudantes.

THEOLOGIA Mystica & speculatiua differunt, quia speculatiua Theologia est in potentia affectiua, cuius obiectum est verum. Mystica verò reponitur in potentia affectiua, cui pro obiecto bonum assignamus, vt inquit Gerson confid. 29. vbi supra. Conueniunt tamen in hoc mystica Theologia, & speculatiua, quæ alio nomine contemplatio dicitur, quando vtraque est in superiori portione animæ, & non in solo sensu, vel imaginatione, nec in ratione sola, latius ibi videri potest Gersonem, qui & aliās ponit differētiās. Et Theologia mystica, & si sit suprema atque perfectissima notitia, tamen pōt haberi à quolibet fidei, etiā si sit muliercula vel idiota, Theologia verò speculatiua requirit ad consecutionem eius Grāmaticam, Logicam & Philosophicam disciplinam cum forti exercitio, etiam ad cā clara ingenia requiruntur, ita tamē vt gratia desuper cū his infundatur, sicut Apostolis, & sicut fit mundi cordibus, quibus promittitur visio Dei, & humilibus amicis Dei, quibus Deus incerta & occulta sapientiæ & omnia quæ audiuit à patre suo nota fecit. Ex quo concludit Gerson. Quod Theologia speculatiua, nunquam in aliquo perfecta est siue mystica, sed bene econtrā. Vnde sumitur alia differentia. Quoniam nunquam aliquis intelliget verba Apostoli & Prophetarum quā tumcunque illa resonent exterius, si non imbibierit affectū scribentium, neq; enim

aliter conceptus eorum verborum in animo generabit. Cæcus quippe crebrò de coloribus sermonem audiens, de illis uti que disputare poterit disertè & acutè, quanquam nullos in illo cordis arcano proprios eorum quæ disputat conceptus inscripserit. Item speculatiua versatur in Schola literatoria, quare & eam quidam Scholasticam & literatoriam appellant, quæ & vitur rationibus conformiter ad Physicas disciplinas. Mystica non sic versatur in tali cognitione literatoria, sic nō habet necessariam talem Scholam, quæ Schola intellectus dici potest. Sed acquiritur per Scholam affectus & per exercitium vehemens moralium virtutum, disponentium animam ad purgationem, & in Theologicis illuminantibus eam, in beatificis virtutibus, eam perficientibus, proportionabiliter ad tres actus hierarchicos, quæ sunt purgare, illuminare, & perficere. Et hæc quidem Schola potest dici Schola religionis vel amoris, sicut intellectus dicendus est Schola scientiæ & cognitionis. Ad hanc Theologiam non est opus magna scientia, præsertim acquisita. Vide latius Gerson ubi supra. Hæc mystica Theologia est sapientia amens & irrationalis & stulta, & tamen est omnis rationis & mentis & scientiæ causa. Vocatur sapientia stulta, quasi scientiam nullam habens. De quo vide Gersonem tractat. septimo, super cantico Mariæ, & tract. 3.

THEOLOGIA mystica practica est, quæ consistit in opere. Non enim satis est Christiano (inquit Gerson de hac Theologia scribens) præsertim Ecclesiastico nisi practicus præcesserit usus, opus. n. & exercitatio requiritur. Non enim, ut idem inquit Gerson part. 4. de concordia Metaphys. in suptili inquisitione veritatis, sed in cultu charitatis consistit regnum Dei, & impletio legis consecutioque salutis. Et de mystica Theologia tam speculatiua quàm practica: per multa scribit Gerson & copiosissime. Plura omisi quæ apud eundem inuenies, ne opus in immensum serpat, & longius quàm volui & prolixius efficiatur.

THEOLOGIA secundum Scotum est duplex, quædam est in se, quædam nobis seu Theo-

logia nostra, Theologia in se est talis cognitio, qualem natum est facere obiectum Theologicum in intellectu sibi proportionato, sicut est intellectus diuinus. Unde de Theologia in se est de his quæ soli intellectui diuino sunt naturaliter nota, hoc est de Deo, qui solus est sibi naturaliter notus. Sed Theologia in nobis est talis cognitio qualem intellectus noster natus est habere vel recipere de illo obiecto Theologico, id est de Deo. Unde secundum mentem Alexan. de Ales 1. parte de doctrina Theolog. quaest. 3. Theologia in nobis est scientia de Deo & eius essentia per Christum nostræ menti transmissa, & in Deum terminata. Exempli gratia. Siquis non posset intelligere motus astrorum, sed crederet alicui Magistro astronomie de talibus, ista notitia esset sibi fides, non scientia: tamen astronomica notitia in se esset scientia in intellectu illius Magistri, sic de Theologia in nobis est. Cum enim per Christum nostrum Magistrum cui credimus habemus scientiam de diuinis, fides est, sed in intellectu diuino in Christo scientia perfectissima habita de Deo & articulis fidei, est Theologia in se. Item Theologia adhuc distinguitur in Theologiam necessariorum, sicut sunt veritates ad intra, scilicet quæ Deus generat & spirat, & de proprietatibus diuinis intrinsicis & huiusmodi, &c. Ac in Theologiam contingentium, sicut sunt veritates ad extra, scilicet quæ Deus creat, saluat, incarnatur &c. Tertio ergo Theologia accipitur propriissime, & sic est illa notitia quæ est in mente diuina, de deitate ut obiecto primo. Isto modo solus Deus dicitur Theologus & nos dicimur tantum Theologiæ discipuli, ut loquitur August. de doctrina Christ. Et Theologia vi & dictum est supra, est scientia, quamuis quo ad aliquid speculatiua, & quo ad aliquid practica, tamen simpliciter magis est dicenda practica quàm speculatiua, ut refert Pelbartus, quia principaliter tendit ad practicum, extendendo praxim etiam ad operationem interiorē voluntatis, quæ est dilectio. Et etiam quia ipse Deus qui Theologiam inspirauit, plus acceptat à nobis diligere quàm tantum cognosci. Item & tertio, quia etiam fidei articulis

articulis qui sunt principia Theologiæ, non ideo credimus, vt in credendo sistamus, sed vt credita diligamus. Vnde omnibus computatis, Theologia magis est dicenda præctica quàm speculatiua, vt vult etiam Richardus. Præterea iustum est omnia à fine denominari. Sed finis in tentus in Theologia est dilectio, in qua pendet tota lex & Prophetæ. Matth. 22. ergo. Sed quod Theologia à quibusdam dicitur cōtemplatiua, verum est ex eo qd̄ elicit actum cōtemplationis, nihilominus tamen dicitur præctica scientia, quia regulat & dirigit praxim, scilicet dilectionis actum. Scientia itaque quā habemus de Deo ia via præsertim, est præctica, scilicet regulatiua dilectionis. Thomas vero magis cōtemplationem quàm praxim nominandam censet. Aegidius magnus Theologus eam patheticam esse arbitrat, propterea quod charitas quæ sit Theologiæ constitutus limes pathetica maximè existat. Paulus Cortesius qui & aliorum Theologorum refert opiniones distinctione prima, libro primo, suarum sententiarum dicit Theologiam vnum esse scientiæ genus, id tamen expletum & absolutum dicit vimque ad hominum absolutionem ex diuinitatis luce nancisci, hominemque maximè absoluere, tum ad munia recta, tum ad facultatem contemplandi veri, ex quo eam partim praxim, partim cōtemplationem esse volumus inquit ipse. At cum omne scientiæ genus finis mentione expendamus, extremumque huius scientiæ finem in æthereis sedibus principis veri cōtemplationem esse dicamus, constare debere inter sanos volumus, eam in primis in contemplandi quodam genere versari. Hæc Cortesius. De Theologia Augustinus sic loquitur 10. de Trinitate cap. 1. Non utique quicquid sciri ab homine potest in rebus humanis vbi plurimum superuacue vanitatis & noxiæ curiositatis est, huic scientiæ tribui, sed illud tantummodo quo fideles saluberrima & ad vitam beatam ducit, gignitur, nutritur, defenditur & roboratur. Et loquitur de Theologia, de cuius laudibus multa aliàs dicuntur, & cæter. Sed de Theologia multa aliàs & de eius laude dicuntur, &

apud Gersonem partē 4. sermone primo, de angelis, & aliàs in multis suorum operum locis de ea permulta scriptis reliquit.

THEOLOGIA & canonica scientia differunt, vt notat Augu. de Ancona, & post eum Pelbartus, scilicet in modo considerandi. Primò quia Theologia tractat de sacramentis & alijs, ac de moribus subtili modo, quasi quid sit. Sed ius canonicum tractat de illis modo grosso & positiuo, & solùm quia est. Secundò quia illa determinantur è Theologo principaliter propter veritatis cōtemplationem, sed à Canonistis propter actionem principulè & quæstionem occurrentium solutionem. Tertio quia Theologi determinant principaliter de cultu Dei & fide, canonistæ autem magis de ministrorum ordine & Ecclesiasticorum negotiorum ad cultum talem spectantium. Item vltimo, quia à Theologo determinantur magis vniuersaliter & in foro conscientiæ, in quo agitur causa inter Deum & hominem. Sed à canonistis applicando ad particularia ne gogia in foro exterioris iudicij, in quo agitur causa inter hominem & hominē, &c. Et sic patet quod illa eadem quæ tractantur in Theologia, tractantur in iure canonico, & recipiuntur. Et quæ ibi respuuntur, etiam hic respuuntur, alio tamē modo cōsiderandi, &c. Differunt & Theologia & theurgia, vt notat Guil. Scot. imitator, & refert Pelbar. quod & notat Cōmentator super Ecclesiastica hierarchia Dionysij, quia Theologia arctatur ad vetus testamētum, sed theurgia ad nouū, ita quod Theologia dicitur notitia antiqui testamenti, sed theurgia notitia noui, vbi Christus perfectius docuit operari. Theurgia enim idem est quod scientia bene operandi de Deo. Hæc Guil. vt refert Pelbartus.

THEOLOGVS est vir bonus in sacris literis eruditus, vt scribit Gers. part. 3. de consolatione Theologiæ li. 4. profa 4. non qui dē eruditione solius intellectus, sed multò magis affectus, vt ea quæ per Theologiam intelligit, traducat per iugē ruminationem in affectum cordis & executionem operis, quatenus sapientia secundū nomē suum sapida sit in bonis suauiter

& iocundè, in malis tristabiliter & acerbè, alioquin tales instar Vrias ferunt literas damnationis suæ: dant aduersus semetip sos ex ore proprio iudiciū, plus inficiunt exemplo vitæ, quàm instruant verbo doctrinæ, sacras deniq; literas impudenter suis inquinatis moribus & desiderijs sub seruire compellunt, sensum à sanctis patribus traditum distorquentes, imo sæpè nescientes, ideo Theologiam nesciunt, quia se curis alijs quotidie tradunt. Hæc Gers. Quare Theologi corruptorum morum plus nocēt quàm proficiunt, vt idē Gerson ostendit part. 1. de nuptijs Ecclesiæ. Reprehendit & illos Theologos Gerson tract. 7. super cantico Marię, qui solo nomine & vanitate sunt Theologi superbi, qui student solum vt sciant vel sciantur, nihil verò traiciunt ad affectū, nihil ad mores & virtutes, & cū dixit etiam gentilis Philosophus. Inquirimus qd sit virtus, non vt sciamus, sed vt boni efficiamur. Vnde verum est, qd dicitur: Scientia inflat, charitas ædificat, execrabilisq; est superbo humilitas, &c. Hæc Gerson. Quare salubre tradit (idem tract. 8. super cantico virginis gloriose) documentum omnibus Christianis. Plus inquit insistendum est dilectioni quā speculationi, plus insuper vnioni affectus vacandum est q̄ discretioni intellectus, carpit & garrulos Theologos, verbosos, proceruos, contentiosos, moribus deniq; pessimis deditos. Idem Gers. par. 1. de distinctione verarum visionum à falsis, ferè in principio. Qui plus ad epulas vanaque gustu discernendum quā ad actus suos diiudicandū industrij, & seduli, qui semper addiscentes, nunq̄ ad scientiam veritatis perueniunt, quibus omnis sermo de religione fabula est siue onus. Postremo quicquid lingua magniloqua ostendit, vita quæ mentiri nescit & blasphematur. Hæc Gers. Idem in recommendatione licentiador in decretis facta Parisijs. Apostolus Discipulos & Evangelistas nouæ legis doctores vocat. Ad esse autem propriè Theologum (vt ait inclytus Gersonis præceptor Dominus Cardi. Camera, quæst. 1. prolo. ar. 3.) non requiritur scire omnem sacra scripturæ sensum. Patet quia hoc non esset bene possibile, sed sufficit scire de princi-

palioribus, & maximè literalem. Sed ad esse propriè Theologum, requiritur credere fideliter explicitè vel implicitè quicquid in sacra scriptura cōtinetur esse verum, & scire aliqua exponere, defendere, & cum omni veritate concordare. Vnde esse Theologū suscipit magis & minus, quia qui plura scit vel melius, dicitur magis Theologus, & qui omnia, esset perfectus Theologus, sicut satis patet. Aliàs de Theologis legitur plura apud Gersonē in suis operibus.

THEOLOGICVS 2. um, quod ad Theologiam spectat, vnde virtutes Theologicæ, de quibus suis locis dicitur, scilicet, fides, spes, charitas, & discursus Theologicus, & conclusiones Theologicæ. Vnde discursus Theologicus vt scribit Camer. q. 1. prologi, est qui cōstat ex dictis seu propositionibus in sacra scriptura contentis, vel hijs quæ deducuntur ex his vel ex altera huiusmodi. Patet, quia secundum Beatum Dionysium de diuino, no. ca. 1. Non assentiēti sacra scripturæ, nō potest manu ductio fieri ad Theologiam. Item tunc solum dicimus aliquid Theologicè probari, quando ex dictis sacra scripturæ concluditur, sicut Aug. processit in lib. de Trinit. qui lib. 1. ca. 4. ita dicit: Omnes quos legere potui qui ante me scripserunt de trinitate, quæ Deus est, hoc intendunt secundum scripturas docere quod pater, & filius & spiritus sanctus vnius & eiusdem substantiæ sunt, &c. Non enim ait secundum aliquas scientias humanitas adinuētas, aut per probabiles propositiones, sed secundum scripturas. Et principia Theologica secundum eundem Aliacensem sunt ipsæ sacri canonis veritates, quoniā ad ipsas fit vltimata resolutio theologicæ discursus, & ex eis primò singulæ conclusiones Theologicæ deducuntur. Conclusiones vero Theologicæ propriè distinguendo conclusiones cōtra principia. Sunt enim illæ veritates quæ non formaliter in sacra scriptura continentur, sed ex contentis in ipsa de necessitate sequuntur, siue sint articuli siue non, siue sint determinatæ per Ecclesiam siue non, siue sint scientiæ siue non.

VERITAS THEOLOGICA. Vide infra littera V.

THEOPHANIA idem quod diuina apparitio. Et dicitur à *θεός*, quod est Deus, & phanos apparitio, vt scribit frater Pelbartus li. 3. Rosarii Theologia, quo vocabulo vtitur & B. Dionys. cum describit vitam, dicens. Vita est processio theophaniarum ab ente quieto & sempiterno theophaniarum, id est diuinarum apparitionum.

THEOSEBIA honor summus qui est cultus diuinus, Et Græce theosebia, Latine dicitur latría, & dicitur à theos Deus, & sebes pietas, quasi Dei cultus siue pietas. De quo Gabr. lect. 18. canon. & vide in dictione LATRIA siue adoratio, &c.

THEORIA cum accentu in penultima, Latine speculatio & intellectus Dei. Hinc theoreticus, id est speculatinus. Græcè, *θεωρητικός* considero, contempler, & theorema Latine speculatio. Theoresis contemplatio. Theos, Deus, à quo multa per compositionem fiunt, vt Theologia, ratio siue sermo de diuinitate. Theoleptes numine afflatus. Theomachus Deo repugnans Latine dicitur. Theomenia, ira diuina. Theogenius, id est genitus ex Deo. Theorocos, id est Deum paries, genitrix Dei. Theosebia pietas, cultus Dei. Theosebes pius, religiosus.

THESAURVS & thesaurum dicitur. Et est, vt Paulus iuriconsultus inquit, vetus quidam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam Dominum non habeat. Aliquando tamen thesaurus dicitur cuius extat memoria & Dominum habet, vt in Evangelio Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Ponitur indum pro loco in quo aurum vel aliqua preciosa reconduntur, vt est illud Mat. 2. Apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus & myrrham, id est capsis vel vasis. Quandoque à Poetis pro auro & argento sumitur. Transfertur & ad alia. Vnde thesaurus Ecclesiæ dicitur. Et ille non solum est aggregatus de meritis supererogationis, quia citò euacuaretur, sed etiam aggregatus ex merito passionis Christi, beatæ virginis & omnium sanctorum. Vnde inquit Scotus distin. 17. in fine lib. 3. Credibile est multos esse in Ecclesia qui per annum viuunt sine mortali, imò per Dei gratiam multi

multo maiori tempore sine peccato mortali se custodiunt, & multa opera pro de fundis exercent, de quorum meritis thesaurus Ecclesiæ congregatur, ait Scotus. Ex illo thesauro accipiuntur indulgentiæ & relaxationes (vt inquit Brulefer distin. 20. quæst. 6. libr. 4.) Ad solos autem Episcopos pertinet facere relaxationes & indulgentias, & summum Pontificem. Nec Cardinales in quantum Cardinales, nec Abbates, nec ceteri sacerdotes possunt indulgentias dare, sed solus summus Pontifex & ceteri Episcopi, quia solus Episcopus est sponsus Ecclesiæ, qui auctoritatem habet super Ecclesiam. Et sicut videmus in politijs & cõmunitatibus humanis, quod thesaurus ibi publicè propter duo maximè consuevit proferri & communicari exterius, scilicet ad gloriam principis & ad vtilitatem commutatis, sic in spiritualibus communicatur thesaurus Ecclesiæ per indulgentias quolici de causa. Primò propter gloriam Dei. Et quoniam gloria & laus Dei est quando sancti sui honorantur in cõstructione basilicarum suarum, in cõmemoratione virtutum suarum. Et hoc quidem fit in prædicationibus & sermonibus, ideo pro his omnibus indulgentiæ reconduntur. Secundò propter communem vtilitatem. Et quoniam cõmunis vtilitas est defensio terræ sanctæ: defensio fidei, promotio studij & consimilia, ideo pro talibus adhuc debent fieri. Et quoniam hæc cõsistunt in actibus exterioribus, dicitur quod relaxatio fit, & datur pro actibus corporalibus, vt scribit Brulefer qu. 7. vbi supra. Et quia bona & thesaurus Ecclesiæ sunt in summi pontificis potestate, & illi qui sunt in purgatorio (ratione charitatis) sunt idonei spiritualia bona recipere, quia Papa potest eis bona Ecclesiæ communicare, non tamen potest eis fieri absolutio, cum iudiciū Ecclesiæ exierint, nisi per modum deprecationis & suffragij, & sic propriè loquendo non fit eis relaxatio, quia relaxatio dicit iudiciariam absolutionem, super existentes autem in purgatorio solum pōt adiuuando, & etiam quilibet in suis orationibus & bonis operibus. Et dicit Bonau. Dispenfatio bonorum Ecclesiæ discretè & cum moderamine

Qqq 3 facienda

facienda est. Alioquin (nisi discretè fiat) Deus non acceptat & bona spiritalia non possunt dissipari, nec contra diuinam acceptionem distribui, quamuis possint bona temporalia non solum dispensari, verum etiam dissipari de facto, quamuis aliter dicat ius diuinum esse faciendum.

TETRAGRAMMATON est nomen secundæ impositionis, vt scribit Brulefer dist. 22. quæst. 4. lib. 1. quia est nomen significans nomen quatuor literarum, quod vix vel omnino non erat proferibile, & componitur à terra, quod est quatuor, & grammaton litera, quasi nomen quatuor literarum. Et istud nomen apud Hebræos tantæ sanctitatis reputatur quod non debeat nominari nisi à summo sacerdote & solum in benedictionibus fiendis in templo, ideo loco illius nominis pronuntiatur hoc nomen Adonai. Et vt dicit Scot. Sicut datum fuit Iudæis aliquod nomen significans essentiam diuinam sub propria ratione, quod ipsi vocabant nomen Dei tetragrammaton, ita Christus dedit Ecclesiæ nomina significantia personas sub proprijs rationibus, quæ sunt Pater & Filius & Spiritus sanctus Gabriel post Scot. distin. 3. quæstione vnica, articulo, 2. libr. 4. conclus. 4.

TIMOR secundum Aug. super Ioan. est fuga animi ne perdat quod diligit. Idem li. de ciuit. Dei. Timor est affectio vel amor fugiens quod ei aduersatur.

TIMOR secundum Damascen. est expectatio futuri mali, & in hoc differt à tristitia, quia hæc est de malo præsentis, timor verò de futuro. Vel timor est metus mali impendentis, secundum Ciceronem lib. Tusculanarum quæst. 2. Vel secundum Aristot. lib. 3. Ethic. Timor est expectatio mali, vel (vt idem dicit li. 2. Rhetor.) Timor est ex imaginatione futuri mali corruptiui, ac dolorem inferentis perturbatio quædam ac dolor. Et secundum Beatum Thom. 1. 2. q. 41. arti. 1. & 2. Timor inter ceteros animi motus post tristitiam magis obtinet rationem passionis, & est specialis passio, & diuiditur in sex secundum Damascenum lib. 2. cap. 15. In segnitiam, erubesceniam, uerecundiam, admirationem, stuporem, & agoniam.

TIMOR (vt scribit Gab. di. 25. q. vnica, ar. 1. lib. 3.) Vno modo pro passione appetitus sensitiui vel intellectiui naturaliter sequente apprehensionem alicuius discouenientis vt possibiliter futuri. Hoc modo numeratur i quatuor principales passionem. Secundo modo accipitur, p actu elicitio consequente huiusmodi apprehensionem & passionem, qui in voluntate est actus nolendi, fugiendi, aut repellendi, aut cauendi huiusmodi inconueniens, & illo modo frequenter accipitur à Beda & Aug. vt allegat eos Magister di. 35. lib. 3. ubi per actus diffiniunt partes timoris. Dicit. n. Aug. Timor seruilis est cum per timorē gehennæ continet se homo à peccatis, & timore facit quicquid facit. Ecce continere à peccatis, facere bonum, actus sunt à passione timoris procedentes. Tertio modo accipitur pro habitu ad huiusmodi actus inclinante, acquisito, aut à Deo immediate infuso, hanc acceptionem cum secunda tangit S. Bon. qu. 2. di. 34. ar. 2. libr. 3. inquit. Timorem seruilem dico habitum ipsum quo quis habilitatur ad timendum Deum, quia punit præuaricantes, &c.

TIMOR dicitur quinque modis in sacra scriptura, vt habet Iacob. de Valentia super illud Psal. 118. Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi. Primus dicitur seruilis. Secundus filialis. Tertius castus. Quartus gratus. Quintus dicitur timor sanctus. Et timor gratus dicitur in quantum beneficiatus timet offendere beneficium, à quo recepit beneficium ne sibi videatur ingratus. Timor sanctus dicitur in quantum est bene ordinatus respectu obiecti, & talis timor solum est respectu Dei. Nā quia solus Deus est à se, per se, & p se, & oia alia sunt à Deo creata, & per Deum conseruantur in esse, & sunt propter Deum, quia ad ipsum ordinantur, ergo solus Deus est de se, & per se, & propter se, diligendus & timendus ne offendantur, eo quod omnipotens, & bonus est per se iustus & misericors & creator & conseruator & glorificator. Et iste timor ponit hominem in statu perfectissimo, & ideo dicitur sanctus, quia sanctificat hominem, etiam ordinat ipsum in Deum, quia sanctus dicitur bene ordinatus. Hæc Valentia ubi supra,

supra, & de alijs timoris speciebus ibidē, sed patebunt.

TIMOR secundum Magistrum di. 34. lib. 3. diuiditur in timorem mundanum, seruilem, initialem, castū, vel filialem & timorem naturalem. Timor naturalis secundum Gersonem in compendio Theologie, de septē donis spiritus sancti est quo quis timet naturaliter mortem, siue horribile aliquid ante deliberationem rationis, qui timor vitiosus non est. Vel timor naturalis est quo naturaliter homo horret malum naturæ læsum apprehensum, ut tale, hic oritur ex naturali appetitu ad esse. Et dicitur naturalis, quia per peccatum homo incidit necessitatem moriē di. accessit timor mortis ælēsionis quæ absterunt esse rei. Hunc timorē assumptit Christus, sicut & c. pœnales peccati effectus, quamuis autē s. Bona. in Christo esset defectus patibilitatis, non tamē fuit defectus inordinationis & vitiositatis, nec in Deo fuit timor qui rationē ei⁹ præueniret, vel rationem eius perturbaret, securissima. n. fuit & bene nouerat qd ipsa prius non desideraret & velleret (vt ait Bona.) Et dicitur timor naturalis (vt scribit Gab. di. 35. q. vnic. art. 1. lib. 3.) nō per respectum ad Deum, sed per respectum ad naturam, cuius esse seruatio naturaliter appetitur, & eius distructiuum timetur.

TIMOR mūdānus (vt scribit Gab. 35. q. vnic. art. 1. lib. 3.) est timor alicuius disconuenientis temporalis, propter cuius fugā deferitur Deus, hoc est, est actus vel habitus, quo eligit appetitus deferere Deū p transgressionem præcepti ne deferat bonum temporale, seu ne incidat periculū amissionis vitæ aut delectationis corporalis aut rerum mundanarum. Ex quo sequitur quod deformitas est de ratione timoris mundani, quia voluntas deferēdo Deum & bonum æternum propter bonum temporale habendum vel conseruandum, ideo dicit Magister quod timor malus est, qui in primo gradu conuersionis cum modo deferitur, quem Dñs prohibet, dicens: Nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autem occidere nō possunt. Matt. 10. Vel timor mūdānus (vt scribit Brulefer di. 18. lib. 1.) est quando time mus sic pericula carnis, vel perdere bona

temporalia vt peccemus mortaliter, iste timor inutilis est & malus, nec donum spiritus sancti. Vel timor mundanus (vt scribit Gerson in compendio Theologie de septē donis spiritus sancti est quo quis timet amittere quæ mundi sunt, & ideo non peccat si ea amittat. Sed timor humanus secundum eundem est quo quis ex deliberatione tantum timet pœnā sui corporis.

TIMOR seruilis dupliciter accipitur. Vno modo vt includit deformitatem seruilitatis peccati. Et sic est habitus vel actus declinandi malum culpæ propter euasione pœnæ futuræ cum actuali promptitudine non declinando malum si pœnæ non sequerentur, vt cum quis timet pœnas & timendo dolet, & quod tales pœnæ infliguntur pro culpa, & actu veller peccare si non essent illæ pœnæ, vt dicit San. Bona. di. 34. q. 2. art. 2. Et dicitur seruilis, quia sicut seruus qui non amore operatur, non curat de hereditate, nec sic cōtristat Dñm, quia nō diligit eum, sed amet offendere timore pœnæ, & ne feriat aut mulctetur aliqua pœnā, vt scribit Valent. Episcopus Christopolitanus Psalm. 2. Et dicitur idem timor seruilis adulter secundum eundem, quoniam sicut mulier adultera timet offendere virum timore pœnæ, sic aliquis timet formidine pœnæ. Vnde Hora.

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ,

Oderunt peccare boni, virtutis amore.

Alio modo accipitur timor seruilis, vt scribit Gab. di. 35. li. 3. vt non includit huiusmodi deformitatem, scilicet voluntatem peccandi, si pœnā non sequeretur. Et sic est habitus vel actus declinandi peccatum propter pœnam peccato debitā, si quis apprehendit per fidem pœnas æternas debitas mortali peccato, & ideo elicit propositum non peccandi, timēs pœnas ibi sistendo, non habendo propositū conditionale peccandi si non sequeretur pœnæ. Iste timor et si non sit bonus meritorie, quia non procedit ex amore boni æterni, sed ex amore sui, est tamen bonus et utilis, per quem fit paulatim consuetudo ad actus bonos de genere exercendos, et malos vitandos, quo præparatur locus charitati, vt dicit Aug. et Magi.

Qq q 4 &

& quem succedit timor initialis. Hinc Brulefer di. 18. lib. 1. q. 1. dicit. Timor seruilis mouet & disponit ad bonum, cum illo autem timore nunquam stat spiritus sanctus. Hunc enim timorē forās mittit charitas. Et di. 15. quæst. vltim. lib. 4. idem ait. Multum reprehensibiliter & vituperabiliter prædicatur in Ecclesia sancta Dei timorem seruilem esse vanum & inutile. Est enim præparatorius ad gratiam, nam facit cessare à peccatis. Vnde Psalm. Initium sapientiæ timor Domini. Et timor seruilis secundum Gersonem de septem donis spiritus sancti est quo quis offendere timet tantum ne incurrat poenā gehennæ. Iste aliquantulum habet utilitatem, quia frequenter introducit charitatem, sicut seia introducit filium tutoris, vt perhibet August. De quo videre potes Gabr. dist. 14. q. 2. ar. 3. dub. 3. lib. 4. quod hic timor inducit charitatem & succedentem timorem filialem, & est dispositio, sed remota ad gratiam, &c. Hic timor nō distinguitur à timore naturali secundū Beatum Thom. di. 34. quæst. 8. art. 2. quo quis nocuum omne naturaliter refugit, quamuis timor seruilis illo modo specia liter resoicit poenā futuram peccato debitam. Timor verò naturalis generaliter est respectu cuiuslibet nociui apprehēsi, vt possibiliter futuri, siue sit temporale siue perpetuum, siue spirituale siue corporale.

TIMOR INITIALIS est quasi medius inter seruilem & castum seu filialem (vt scribit Gabriel distinctio. 35. lib. 3.) Medius per participationem extremorum. Iste enim timor (vt dicit Magister) nec ex toto est seruilis, nec ex toto castus, sed est tamen quam medius, aliquid de seruili & aliquid de casto timore habet. Facit enim partim seruire timore poenæ, partim amore iustitiæ, per quem timemus damnari, & timemus offendere. Vnde timor initialis sic describitur. Est actus vel habitus seruiendi Deo propter cauere Dei offensam, & simul poenā diuinæ legis transgressionibus debitam, vt dum quis apprehendit indignitatem diuinæ offensæ eiusque malitiam, & horret eam, similiter & poenā offensarum præparatam & elicit nolle offendere Deū propter cauere vtrū

que, scilicet Dei offensam & poenā. Actus ille similiter & habitus ad ipsum inclinās est timor initialis. Hinc timor oritur ex amore Dei simul & ex amore sui. Propter primum timet offendere dilectum. Propter secundum cauet poenā & sibi malum. Nōnunquam tamen, vt dicit Magister vterque timor dicitur quandoque in scripturis initialis & vterque seruilis, quia & initialis, qui est in charitate inchoata, aliquid habet de seruili, scilicet angore poenæ, & aliquid de casto, scilicet quod timet separari ac offendere. Sic & seruilis communicat cum initiali, quia attendit poenā quā etiā (licet nō solum) attendit initialis. Vnde vterque dicitur initium sapientiæ. Alia tamē & alia ratione seruilis, quia præparat locum sapientiæ, & ducit ad sapientiā. Initialis, quia inchoata sapientiā, quē cum quis habere incipit, sapientiā, & charitatem habere incipit. Timor initialis secundum Bruleferū dist. 18. quæ. 1. lib. 1. est ille, quo incipit amare illud, quod sibi videbatur duorum, & hoc non solum propter timorem poenæ, sed etiam propter amorem Dei. Et dicitur initium vel principium sapientiæ, vt dicit S. Bonauent. dist. 34. lib. 3. circa textum pro eo quod disponit ad suscipiendā sapientiā, & recedendum à culpa. Non distat à prædictis Gerson parte 2. in cōpendio Theolo de septem donis spiritus sancti. Timor initialis est qui quasi duplicem habet oculum seu respectum. Vnum ad fugam poenæ, alium ad amorem gloriæ, seruit enim Deo partim timore gehennæ, partim amore gloriæ vel iustitiæ.

TIMOR AMICALIS vel castus, aut filialis (quod idē est) dicitur amicalis, quia causatur ex amore Dei, qui est amicitia. Filialis, quia est respectu offensæ Dei, qui est pater noster. Et dicitur castus, quia Deus Metaphoricē spūs animarū nostrarum dicitur. Hic timor est habitus vel actus cauendi Dei offensam, & reuerendi Deum propter offensæ malitiā, & diuinæ dignitatis amorē, vt cū quis apprehendit summā Dei dignitatē quā diligit, & summam malitiam offensæ huius dignitatis, quam horret vt contrarium dilecto. Hinc elicit actum reuerendi Deum, & cauendū offensam. Hic actus & habitus ad ipsum inclinantes

antes timor est castus, accipiendo timorem secundo & tertio modis. Iste timor planè oritur ex charitatiuo amore Dei, qui horret offensam Dei, & eius dignitatis reuerentiam ardentè desiderat. Ex hoc patet quod initialis etiam communiceat cum timore casto, quia horret malitiam diuinæ offensæ, quam principaliter cauet, non tamen sic principaliter habet oculum ad diuinam reuerentiam sicut timor castus. Et illorum timorum dictorum est diuersitas apud doctores. De quo vide re potes Gabr. di. 3. 5. quæ. vnica, articu. 1. lib. 3. Timor castus (vt scribit Brulef. dist. 18. q. 1. li. 1.) est ille, quo homo timet offendere Christum suum spolum, ne derelinquat ipsum, & est amor filialis, & stat cum perfecta charitate. Gerson de septem donis spiritus sancti ait. Timor filialis siue castus, est quo timeamus ne Christus anime nostræ sponsus aut tarder, aut discedat, aut aliquatenus offendatur. Hic est timor sanctus de quo & supra dictum est, qui permanet in seculum seculi, qui alio nomine (vt inquit Cancel. Paris.) dicitur reuerentialis. Et sem eundem. Timor initialis & castus propriè dicuntur donum spiritus sancti. De prædictis timoris speciebus, scilicet de timore seruilis, initiali, & filiali scribit S. Bona. di. 3. 4. q. vlti. li. 3. vbi dicit. Timoris est intueri tria, videlicet, penam vt fugiat, offensam vt illam caueat, maiestatem suam vt illi subiaceat, exhibendo reuerentiam. Et secundum hoc triplex est doni timoris differentiam. Vnus qui principaliter aspiciat penam, & iste est seruilis, alius verò qui vnum oculum habet ad penam, sed tamen principaliter habet ad offensam vitandam, & hic est initialis. Tertius autem qui vnum oculum habet respectu offensæ vitandæ, alium verò respectu reuerentiæ exhibendæ, & hic est filialis.

TIMOR MERCENARIUS est, qui fit timore amissionis æternæ mercedis siue beatitudinis, pro quanto est maximum commodum, & eius amissio maxima poenarum. Amissio autem beatitudinis dupliciter timeri potest. Vno modo vt est separatio anime à Deo spolio super omnia dilecto, cui ex amore iungi desiderat ad laudem & reuerentiā dilecti. Et hic timor pertinet ad timorem castum & filialem. Alio modo vt

amissio beatitudinis est priuatio summi comodi, & maxima poenæ, um, & sic pertinet ad timorem mercenarium, qui est species timoris seruilis. Et secundum hanc distinctionem oportet intelligere verba sancti Aug. per Magistrum allegata, vbi quod timoris separationis à spolio attribuit timori casto & filiali. Patet ergo quod timor mercenarius est timor seruilis, quia est timor poenæ, scilicet amissionis regni, & summi comodi, quæ est magna poenæ. Gab. di. 2. 5. q. vnica. ar. 1. li. 3. & arti. 2. dicit, quod timor naturalis neque repugnat charitati, neque coexigit eam sibi, timor enim ille oritur ex amore naturali simplicius, sed ille nec repugnat charitati, nec eam coexigit, cum ille sit in omnibus hominibus. Fuit & in Christo timere poenas corporales & mortem, vt & prius tactum est. Est & in fidelibus & in infidelibus, quia naturaliter omnis homo timet mortem, sed non in omnibus est charitas. Timor verò mundanus charitati est contrarius, quia includit desertionem Dei, qui repugnat charitati. Sed accipiendo timorem seruilem secundo modo, vt dictum est non primo, repugnat charitati quo ad actum, & neutro modo quo ad habitum: Ille enim timor includit deformitatem repugnantem charitati in actu suo, & timor naturalis potest stare cum charitate, & timor utroque modo manet cum charitate secundum habitum. Nam quamuis charitas repugnet actui vitioso, non tamen habitui vitioso, vt alias dicitur. Item timor initialis quantum ad actum, stat cum charitate in via, non tamen manet cum ea dum fuerit perfecta. Hoc probat Magist. di. 34. c. 8. li. 3. vnde de hoc Gab. conclus. 4. vbi supra. Sed timor castus semper habitum & actum non separatur à charitate, neque in via, neque in beatitudine, actus enim eius procedit ex charitate. Sunt autem duo actus timoris casti. Vnus quo declinatur malum timore offensionis diuinæ aut separationis à Deo, qui non manet in patria, vbi confirmati sunt beati, vt peccare non possint & perpetui sponsi presentia securi. Alius est actus quo reuerentur Deum tanquam summum ac dignissimum & perfectissimum bonum, & ille manet in patria. Ibi enim summa laus, honor & reuerentia exhibetur Deo, secundum

secundum illud. Beati qui habitant in domo tua Domine, in se, se, laudebunt te. Vide latius Gabr. & Bonau. Ex quo habetur quod nec timor naturalis, nec seruilis, nec initialis manet in patria. Illi enim sunt respectu mali cauendi, nullum autem malum nec penae nec culpe est in patria, respectu illius non erit aliquis actus. Hoc est de intentione sancti Bonauent. di. 34. quæ. 2. artic. 6. Vide latius Gabr. de timore arti. 3. vbi supra. Et dub. ultimo dicit. Quod timor est tam in concupiscibili quam in irascibili. Nam timor separationis à beatitudine est in concupiscibili sicut desiderium beatitudinis. Et timor offendētis est in irascibili in quo est desiderium repellendi offendens & se vindicandi. Generaliter enim timor est in ea potentia, in qua est desiderium oppositi eius quod timetur. Nec verum est quod leue seu modicum malum non timetur, quia licet non timetur intense, timetur tamen remisse, imo nonnunquam intense timetur & cauetur ne per leue malum via aperiatür ad maius malum, aut quia oppositum eius est multum desideratum, & amatum sicut quandoque pro leui malo magnus ardor iræ accenditur. Gabr. Et timori (vt scribit Gers. par. tertia, de mystica Theologia practica, qui & aliàs multa de timore scribit) socianda est spes ne in desperationem ruat, timendum itaque semper & sperandum est vt aliàs dicit, sed ne quid nimis. Et qui Deum timet, nihil timebit aduersi, vt vult idem parte prima, in propositione in concilio Constantiensi ex parte regis Franciæ. Vnde & August. suadet. Homo time Deum, & minantem mundum ridebis.

TIMPANVM instrumentum musicum, compositum ex pelle derafa, tensaque, cuiusmodi non est vna magnitudo vel forma vel vsus (vt scribit Gerson parte tertia, tracta. primo, de canticorum originali ratione.) Et timpanum plus quandoque placet rusticis quam alia instrumenta musica, vt idem ait tracta. 2. de canticis & solatio, quoniam aures ad subtiles armonias non habent idoneas. Sunt autem duo timpanula, vt idem scribit de canticorum originali ratione. Vnū obtusi supra modum soni. Alterum peracuti, vbi significa-

tionem accipere possumus timoris humilantis, & spei eleuantis, propriè misericordiam & iudicium quæ Domino cātandæ sunt. Spes in contemplatione diuinæ pietatis & gratuita bonitatis. Timor in affectu seueritatis insistentibus aduersus peccatores, quos obdurare dicitur sicut aliorum misereri. Sunt alia timpana vulgaribus magis assueta, quia sonabiliora ad saltus inconditos, & alia triputia quibus solent iungi fistula biforamina & triforamina, triplos insuper non gradis calibet, hincinde percussus. Cymbala quoque nonnunquam ex ære permutuam collisionē tinnitus acutos sedentia, quibus Iudæos veteres vsus fuisse Lyra non siluit. Tu fortè (inquit Gerson) rudis es, & ad Psalterij, cytharæque subtilitatem ineptus, cantes in tympano mortificationis concupiscentiæ carnalis per abstinentiam & ieiunia. Concinas in choro fraternæ charitatis & conuictus honesti sine querela quæ dissonantiam operetur: denique quomodolibet id egeris dum non sileas à laudibus creatoris. Hæc Gerson.

TYRANNVS (vt scribit Gerson part. prima, de erroribus circa præceptum. Non occides, & de erroribus circa confessiones) est qui in repub. non iure principatur aut principari conatur. Nam sicut regnum rectus principatus dicitur, sic & tyrannia dominium peruersum nuncupatur. Et tyrannus ad proprium commodum respicit. Hinc Arist. 8. Ethic. ait, Tyrannus est, qui quod sibi conferens est, intendit. Rex verò qui quod utile est subditorum, & apud antiquos tyrannus bono principe accipiebatur. Virgilius:

Pars mihi pacis erit dexteram tetigisse tyranni.
Vtus deinde obtinuit, vt pro eo demum poneretur qui dominatu crudeliter abuteretur. Vide & in dictione Rex, Et Gre. mora. 1. 2. super illud Job 10. numerus annorum tyrannidis eius incertus est. Tyrannus ait qui in communi republica non verè principatur.

TOLERANTIA idem est quod patientia, venitque à tolero, quod est patienter ferre.

TONSURA proprie loquendo, vt inquit Richard. di. 24. arti. 1. qu. 2. li. 4. non est ordo, sed dispositio ad ordinis susceptionem.
Ordo

Ordo enim sacramentum est vt ostenditur, & tonsura sacramentum non est, sicut enim catechismus non est causa rei sacræ à sacramento dictæ nisi mediante baptismo, sic nec tonsura nisi mediante ordine. Vnde & si sit quid sacramentale, non tamen est sacramentum. Et (vt idem dicit) & si tonsura sit signum alicuius rei sacræ non tamen est signum rei sacrantis quæ efficiat: Non enim cum aliquis tonsuratur ex vi tonsurationis, sacer efficitur. Plura de tonsura apud eundem, quam Petrus Palud. vocat coronam di. 24. quæ. 3. arti. 1. lib. 4. Et vt ipse dicit, quia per coronam solum deputatur homo ad chorum, vbi non habet speciale officium, sed commune, ideo non est ordo: nisi sicut dicitur ordo religionum, qui est deputatio ad collegium in quibusdam ceremonijs, & sic dicitur de ara, & quali ordi cum contingat, quod per propriam tonsuram clericus ordo confertur. Et (vt idem dicit) Tonsura dispositio est congruitatis non necessitatis respectu ordinis: sed respectu beneficij est necessitatis, & etiam respectu Ecclesiæ iurisdictionis, quia ius spirituale non cadit in laicum. Vnde non tenet collatio beneficij vel commissio iurisdictionis facto non tonsurato. Non clericus enim non est capax. Et effectus tonsuræ (vt idem dicit ar. 4.) vbi supra est quod habens eam gaudet priuilegio fori, scilicet, vt non conueniatur, nisi coram iudice Ecclesiastico, gaudet & illo priuilegio. Si quis suadente diabolo, quia est excommunicatus qui in eum manus violentas mittit, & illud priuilegium dat etiam tonsura monachalis. Ponit & alios effectus tonsuræ Palud. Et tonsuræ Ecclesiasticæ (vt inquit Rabanus Maurus Episcopus Magunti. ab Apostolis est introductus) & hi qui in diuinis cultibus mactati Domino consecrantur quasi nazarei, id est sancti Dei erine præciso innoventur. Est autem in clericis tonsura signum quod in corpore figuratur, sed in animo agitur, scilicet, vt hoc signo in religione vitia refecentur, & crinibus carnis nostræ quasi crinibus exuamur, atq; inde innouatis sensibus vt comis rudibus enitescant. Ferunt quidam doctorum hæc ritum patrum Apostolum primum

sumpsisse vt formā & similitudinē Christi in capite restaretur, dum pro redemptione nostra crucis patibulum subiret, ac à nefanda Iudæorum gente acutis spinarum aculeis crudeliter coronaretur. Deinde vt sacerdotes veter. test. tonsura & habitu descerneretur. Hæc Rabanus. Personæ autem quædam prohibentur coronari, vt est mulier, bigamus, infantes, illiterati, coniugati, &c. De quibus videre potes Petrum de Palud. dist. 24. quæ. 3. artic. 2. &c. Tonsura (vt ait Brulefer di. 24. quæ. 1. lib. 4.) est amotio capillorū à parte inferiori rotundæ facta, ita quod videantur aures. Et sic conuersi ad religionem etiā laici debent isto modo tonsurari, non tamen debent coronari. Vnde corona est amotio capillorum orbicularis à parte superiori capitis orbicularis, id est rotundæ.

TOTUM dupliciter accipitur (vt scribit Gab. dist. 6. quæst. 2. artic. 3. dub. 1. lib. 3.) Vno modo valet tantum, id est perfectum, cui, scilicet nihil deficit ad eius esse requisitū. Sic dixit Saul. 2. Reg. 1. Adhuc tota anima in me est. Si autem hæc perfectio simpliciter & absolute consideretur, solus Deus perfectus & totus est, quia solus est cui simpliciter nihil deest, in quo, scilicet omne illud est quod melius est esse, quàm non esse (vt scribit Gerson parte tertia, de perfectione cordis in principio) Christus quoque totus eodem tempore, scilicet in triduo erat in inferno, vt dicit Magister di. 22. libr. 3. Totus in cælo, totus vbique, ibi totus dicitur perfectus, vt inquit sanctus Bonauent. ibidem quia persona Christi perfectissima simul erat in cælo, in terra, & inferno, & totus refertur ad personam, sed totum ad naturā, ideo concedit Magister quod totus erat vbique, sed non totum: quia totus refertur ad diuinitatem, totum autem ad diuinitatem & humanitatem. Humana autem natura non est vbique. Alio modo accipitur totum pro composito ex partibus, quod non est pars alterius compositi, vt scribit Gab. vbi supra. Primo modo accipit Damascenus cum dicit: quod Christus totus fuit in inferno, non tamen totum, sicut etiam accipit, cum dicit: Totus Christus est Deus, sed non solum Deus, vult

vult enim quod de Christo non solum prædicatur hoc prædicatum Deus, sed etiam aliud quod non prædicatur cōuertibiliter de Deo, puta homo, sicut concedimus quod lac nō solum est album, sed etiam est dulce. Vel vult quod Christus non solum habet naturam diuinam, sed etiam humanam, ita quod Exclusio illa intelligatur fieri circa abstractum inclusum in suo concreto. Quod etiam dicit non totum est Deus, totum capitur syncategorematicè, id est non solum quælibet natura in Christo est Deus. Primo modo accipiendo totum bene est ponere totalitatem in Deo, vt scribit sanctus Bonauentura, di. 19. libr. 1. parte secunda, quæstione prima, secundo nec etiam partialitatem, non totalitatem, quia aufert simplicitatem non partialitatem, quia tollit perfectum, neutrum quia tollit æqualitatem summam.

TOTUM accipitur dupliciter secundum Dominum Cardinalem Cameracensem qu. 13. arti. 3. li. 1. Vno modo dicitur totum, omne quod includit aliquid, quod est aliquid, & aliud præter illud aliud & quodlibet illius, & sic inclusum dicitur pars illius. Alio modo dicitur totum, illud quod includit aliquid primo modo. Et cū hoc includit tantum, quantum est aliquid certum datum finitum, quod tamen non sic includit inclusum. Et sic illud inclusum non includens tantum quantum includens dicitur pars illius. Et proportionabiliter posset dici de toto & parte in quantitativibus discretis. Vnde primo modo omnis multitudo est totum alterius multitudinis, quæ illam includit, id est quæ omnia illa quæ ipsa est, & aliud vel alia ab illis, & quolibet illorum. Et omnis multitudo sic inclusa est pars, & hoc modo vna multitudo infinita potest esse pars alterius, sicut multitudo partium proportionabilium vnius medietatis continui, est pars multitudinis partium totius continui. Secundo modo nulla multitudo infinita est totum vel pars respectu multitudinis infinitæ, & sic multitudo partium totius continui non est totum ad multitudinē partium totius medietatis, quia quod binarios vel trinaros includit multitudo totius, tot includit multitudo partis, & nō

plures includit multitudo totius, quam partis. Et accipiendo totum & pars primo modo (vt idem dicit) reperiuntur in infinitis, & non secundo modo, & isto modo conceditur quod pars non est minor toto, primo modo capiendū totum & pars, & cetera.

TOTVS & omnis differunt, quod totus ad quantitatem refertur, vt tota domus, tota vrbis, totum corpus aliquid integrū. Omne de vniuersis dicimus numero distinctis, vt omne pecus, omnis grex. Confunditur tamen nonnunquam hæc proprietas à Poetis. Et totus à tot dicitur, sicut quotus à quot.

TOTVM est triplex (vt scribit Gabr. dist. 33. quæstio. vnica articulo. 2. libro 3.) scilicet, integrale, vniuersale, & potentiale. Integrale est compositum ex partibus ipsum constituentibus, sicut compositum substantiale, quod componitur ex materia & forma. Totum vniuersale est conceptus communis, vt conceptus generis. Totum potentiale est quod in se continet perfectionem aliquorum eminenter. Sic ex opposito reperitur triplex pars, de qua suo loco dictum est supra in dictione, **PARS**.

TOTVM INTEGRALE capitur dupliciter (vt scribit Brulefer in prologo 1. sent.) scilicet, propriè, & impropriè. Propriè est illud quod componitur ex partibus quantitatem habentibus. Illo modo Christus non dicit totū integrale, quia licet Christus habeat duas naturas, nō tamen sunt eius pars, eo quod Deus non potest esse pars, cum hoc dicat imperfectionem, ergo Christus non dicit compositum. Totum integrale impropriè capitur, est id quod complectitur plura entia, non tamen per compositionem, sed per ordinē vel vniōem. Illo modo Christus dicit totum integrale. Et totum integrale est duplex, scilicet omogeneum, & atherogeneum. Omogeneum, & est illud quod est eiusdem rationis in toto & partibus suis, cuius, scilicet quælibet pars recipit prædicationem totius in recto, vt quælibet pars vini, est vinū. Dicitur ab omos, quod est vnum, & genus, quasi vnius generis & naturæ. Totum atherogeneum est illud quod non est eiusdem rationis in qualibet parte & toto, & c. Et dicitur ab

ab etheron, quod est *va* ium, & genos, id est varij generis. Nam caput non est homo, similiter & cor non est homo.

TRADUCERE, ex trans & ducō, significat de loco ad locum ducere. Ambro. trāduco vsus est. De profundo ad lumen extrahunt fluētuanes, de infimis ad superna transducunt. Aliquando traducere est ad vltiora ducere: quādoq; transferre. Vnde & traducere librum ex vna lingua in aliam quidam dicunt, hoc est interpretari. Aliqñ agere siue p̄terire. Cic. Ser. Sulp. Qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus. Aliqñ deridere & infamia afficere, & velut in exemplum proponere, ut est apud Euangelium: Ioseph cū esset vir bonus & nollet eā traducere. Matt. 1. Aliquando significat nutrire, fouere, sustinere. A quo venit traductio, quod accipit significationem ex p̄dictis. Sed traductio, vt accipit S. Tho. super 2. dist. 18. q. 2. ar. 1. duo importat, scilicet, originē, & decisionem. Nō enim ignis generatus ab igne generante dicitur propriē traduci: similiter nec lignum diuisum in partes, dicitur qđ vna pars ab alia traducitur. Sed traductio propriē dicitur in generatione animatorū, quā est per decisionem feminis. Vnde non pōt dici qđ traducitur ab aliquo illud, qđ ab eo originem non habet, nec decisionē recipit vel diuisionē. Sicut patet de anima rationali, quā non pōt traduci ex aliquo cū creatur ex nihilo. Et tradux vel traductio (vt scribit Brulef. di. 18. q. 6. lib. 2.) est productio alicuius animati ab aliquo animato per decisionem seu diuisionem alicuius corporis vel partis corporis à producente. Vnde catholicē tenendum est, quod animā rationales non sunt extrahere, sed immediatē creantur à Deo. Vnde Gabr. di. 17. q. 1. ar. 2. conclus. 3. lib. 2. ait: Anima intellectiua à solo Deo creatur, ac creando materiā p̄paratā infunditur. Id quod copiose ibi probat, quodq; sit animam esse extrahere, ibidē patet: de quo & supra in dictione **ANIMA** dictum est.

TRAHERE significat per vim ducere. Trahimur enim inuiti, ducimur volentes. Aliquando simpliciter ducere, aliquādo lenare, itē protrahere & remouere, de quo

aliās. Dupliciter autem aliqui trahuntur ad Deum, vt scribit Brulef. di. 17. quā. 1. libro primo, Vno modo suauiter per bonas inspirationes. Alio modo violenter per tribulationes & vexationes. Et anima deuota sic petit vt Deus eam dignetur trahere, apud Gersonem parte tertia, de mendicitate spirituali, parte secunda, cū inquit: Quāso pater me trahere digneris ad te, non me derelinquas in manu mei cōsiliij, nec meā tradas voluntati in modum oberrare à tramite virtutis me videbis. Retraheme Domine Deus velut pauperem, stolidam, cōcēam, atque impotentem, & hoc siue per tuas virgas aduersitatis, siue per ductorem prosperitatis, siue p̄ occultā inspirationis instigationē à tua bonitate, siue per altam manum tuā potestatis, siue per bonorum tuorum Angelorum, vel etiam hominū ministerium, siue per quemcūque alium modum tibi placitum: hoc tantum fac ne peream quodq; tua de me & in me non mea voluntas fiat & impleatur. Hęc & apud Gersonem. Et nemo (dicit Christus Ioannis 6.) venit ad me, nisi pater meus, qui misit me, tlexerit eum. Mira (inquit Gerson tract. 9. super Canti. Mariæ) sententia tua Christe, si iungatur cum altera similiter tua. Nemo venit ad patrem nisi per me: quod sic est intelligendum: Nemo venit ad filiū nisi repletus bonis spiritus sancti, nullus dat spiritum sanctū filio in diuinis nisi pater. Nemo potest igitur venire ad filiū nisi cū spiritu sancto quē dat ei pater, &c. Hęc Gerson, &c.

TRANSFERRE est transsumere, & omnes transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt. A quo translatio, quā est (vt scribit Brulef. distinctio. 34. quā. 4. libro 1.) vnius dictionis vnum propriē significantis transumptio ad significandum aliud similitudinariē propter aliquam similitudinem repertam in ipsis, vt rideret transfertur ad significandum virorem prati. Et ratio vel finis translationis nominum creaturarum ad Deū est duplex (vt scribit idem Brulef. & S. Bonauent. di. 34. quā. 4. lib. 1.) Concordat sanctus Thom. & Richar. Vna est laus & gloria Dei. Alia est manu ductio nostri intellectus, ad intelligendum Deum.

Et

Et propter laudem & gloriam Dei necessaria est translatio nominum ipsarum creaturarum ad Deum, quia Deus laudabilis nimis: ideo ne propter inopiam vocabulorum cōtingeret cessare à laude Dei, sacra scriptura docuit nomina creaturarum ad Deum transferri. In omni enim creatura est reperire aliquā perfectionē: & perfectiones dispersę in creaturis eminenter unitę sunt in Deo: ideo Deus vocatur à Theologis omninominabilis, & hoc est secundum mentem sancti Dionysii de diuinis nominibus. Ipsa enim met veritas nominat se vitem, granum frumenti, &c. Alia ratio est manuductio intellectus nostri, ad cognoscendum Deum necessaria est translatio nominum creaturarum ad Deum. Quia enim per creaturas ad cognoscendum creatorem, qui excedit capacitatem intellectus nostri, venimus ut plurimum, & verē omnes creature habent proprietates nobiles, quę sunt ratio intelligēdi Deum, ut Leo fortitudinem, Agnus māsfuetudinem, petra soliditatem, serpens prudentiam, tamen serpēs propter deceptionem primorum parentū dicitur diabolus, serpens antiquus. Itē charitas & spiritus sanctus dicitur ignis propter illuminationem & inflammationem quam, scilicet efficit in anima. Et tamen etiam quandoque cōcupiscentia dicitur ignis, eo quia exurit virtutū bona: de primo canitur: Qui paracletus diceris, &c. ignis charitas, &c. De secūdo Iocelis 2. Ignis comedit speciosa deserti, & cōsianilia, & ideo oportuit plura nomina transferri ad Deum. Quoniam, ergo finis imponit necessitatem his quę sunt ad finem cū translatio sit ad laudem Dei: ideo nomina importantia deformitatē, non debent transferri, ut diabolus, buso, vulpes, quia magis transferuntur ad vituperium quā ad laudem, nec nomina importantia imperfectionem debēt transferri ad diuina. Vnde barba grisea nō debet transferri ad Deū. Insuper quia translatio fit propter nostram instructionem, & similitudo incipiens à notiori est via cognoscendi: ideo est translatio à creaturis tanquam à notioribus ad creatorem, sed non conuertitur. Et quia magna similitudo mater est falsitatis: ideo non trans-

feruntur nomina multum similia, sicut sunt nomina Angelorum, ne fortē Angelus credatur esse Deus. Brulefer & Bonauentu. Concordat Thom. & Richard. Vel ideo nomina Angelorum non transferuntur, quia non possunt propriē dici de Deo, nec metaphoricē, quia metaphora sumenda est ex his, quę sunt manifesta secundum sensum: ideo angelica nomina non dicuntur translatiue de Deo. Ex prædictis patet, quod translatio est in diuinis quantum ad nomen multiformitatē, ratione cuius dicitur Deus omni nominabilis: nec est inconueniens (ut inquit Brulef. idem nomen secundum diuersas vel propter diuersas cōditiones transferri ad diuersa. Leo enim propter crudelitatem significat diabolum, propter fortitudinem verō Christum. Fit præterea translatio (ut vult Tho. & Richar. ut refert Pelbart.) propter occultandum mysterium diuinum, ideo Dionys. 2. cap. cōlest. Hierarch. dicit, quod conuenientius sapē signantur nobis diuina per creaturas viliores quam nobiliores, quia his magis occultantur diuina ab infidelibus ne irrideantur, quia ex vilitate nostra minus datur simplicibus occasio errandi in figuris rerum vilium quā nobiliū. Nullus enim dubitat, quod Deus secundum proprietatē potest dici aliquod vile animal: ideo constat quod scriptura huiusmodi Deo non attribuit secundum proprietatem, sed secundum translationem. Tho. & Richard. & Pelbartus.

TRANSLATIO rerum potest esse vel quantum ad dominium, vel quātum ad vsum siue ius vtendi. Retento tamen dominio apud eundem. Tunc enim trāsferitur dominium rei in alium, quando alter eādē potestatem habet in re ipsa, cuius dominium trāsferretur quam habuit dominus rei, à quo translatus est vtendi, donandi, alienandi. Ex quo patet, quod in mutuo transfertur dominium. Nam mutua tam pecuniam distrahare potest mutuū accipiens, & alienare, sicut is qui mutuo dedit. Sed vsus tantum transfertur dum conceditur alicui, quod re aliqua uti possit, non tamen possit rem alienare, corrumpere, seu quo ad substantiam mutare. ut in locatione domus vel accōmodatione equi,

equi, aut instrumēti artis, ita scribit Gab. di. 1. q. 2. li. 4. Et translatio dominij iusta potest fieri dupliciter (vt idem scribit) vel auctoritate publica legis vel Principis: vel secūdō auctoritate priuata ipsius domini immediatē possidentis. Omnis enim translatio dominij quæ fit auctoritate legis iustæ, iusta est. Secūdō potest fieri translatio dominij per actum personæ priuatæ immediatē habentis dominium rei. Et hoc dupliciter, vel per actum merē liberalem, quando, scilicet transfereus non expectat aliquam redditionem vel actum secundum quid liberalem, dū, videlicet pro eo quod transfert, expectat aliquid reddi. Exemplum primi in donatione. Exemplum secundi in venditione. Latius ibi legatur Gab. qui & ibidem tractat, quid ad iustam donationem liberalem spectat, scilicet voluntaria donatio ex parte dantis. Secūdō voluntas recipiendi ex parte illius cui fit donatio. Tertio, quod nulla lege prohibeatur ille dare, ille accipere. Sic Monachus sine licentia Abbatis, nec filius familiæ sine parentis voluntate potest donare: nec visitatus visitatori. Prohibitum enim est, quod visitantes à visitatis vlla recipiant munuscula (vt & dictum est aliàs) & si receperint, teneantur duplum restituere, vel non absoluantur à maledictione, quam ipso facto incurrunt in ea. exigit. de censibus li. 6. Item deceptus non merē liberaliter donat, vel quasi necessitate coactus donat quia ignorantia & coactio excludunt voluntarium. 3. Ethic. Et iustitia deficit in hac specie donationis. Vide latius Gabr. vbi supra. Translatio secundo modo non merē liberalis vbi trāsferens expectat aliquid æquiualeus ei, quod transfert, dicitur propriē contractus, quia ibi simul trahuntur voluntates partiū: trahitur enim ille ad transferendum in illum à cōmodo, quod expectat ab illo, & quod recipit ille. Et horum contractuum quidam est rei utilis pro re utili immediatē, sicut vini pro blado, & huiusmodi: & hic dicitur permutatio. Secūdus rei utilis pro numismate vel eouuerso, & dicitur emptio vel venditio. Tertius est commutatio numismatis pro numismate, & dicitur mutui datio, & mutui acceptio: In his cōtractibus

præter conditiones supra dictas, ad omnem trāslationem dominij requisitas generaliter iustitia in hoc consistit, quod fiant sine fraude, & seruetur æqualitas substantiæ qualitatis, quantitatis in commutatis. Requiritur tamen in qualibet specie contractus aliquod speciale, vt sit iustus, &c. In translatione autem vsus tantum absque dominio iustitia proportionabiliter attenditur, sicut in quibusdam num transfertur. Gabr.

TRANSFORMARE & trāsmutari est in aliud verti, mutari. Vnde in Eucharistiæ sacramento fit transformatio panis in essentia sua remanentibus accidentibus. Et mens in Deum trāsformatur dum remanet quidem essentia mentis, sed accidentia noua succedunt: non phantastica, non materialia, sed Deiformia diuina charitate radiante (vt scribit Gerson tract. 9. super Mag.) Trāsformatur (inquit Apost.) de claritate in claritatem: de claritate cōmunis notitiæ rationalis acquisitæ, in claritatem fidei Deiformis infusæ: de claritate hac fidei in claritatem intelligentiæ; & de hoc demum in claritatem saporosæ & sapientialis experientiæ. Sacramentum autem Eucharistiæ dignè sumptum, trāsformat. Nullus inuenitur illapsus intimior in corporalibus quàm vt cibus conuertatur & transformetur in cibatum. Mouet iam non in se, sed in comedente, viuunt eius vita non sua. Scimus (inquit Gerson vbi supra,) quod ex voce Domini dixerit Augūst. Cibus sum grandium, cresce & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me, &c. Et Christus ait: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo. Est igitur hunc cibū manducare, in eo manere, &c. Et sicut de voluptuosis brutalibus cōcludit philosophia apud Boetium, de quo apud Ouid. in Metamorph. quod deformantur in beluas: ita de sapientibus elicit, quod in Deum transformantur. Et sicut primi (inquit Gerson,) sunt beluæ vel pecora in effigie corporis humani, ita de secūdis rectè dicimus, quod sunt Dij sub humana specie transformati. Felix huius transformationis cognitio, sed experientiatum & sentimentum longè beatius, ait Gerson,

Gerson, &c. Fit quoque transformatio quædam per spiritum sanctum, sicut notat Apostolus, de qua videatur Gerson parte 2. serm. de spiritus sancto, qui incipit: Spiritus Domini repleuit. considerat. 2.

TRANSFUNDERE dicitur de vase in vas fundere. Quandoque dicitur per translationem, Cicero Dolobelle: Libetius, inquit, omnes meas laudes, si modò sint aliquæ meæ laudes, ad te transfunderim. Capiuntur & aliquando transfundere vno modo (vt scribit Gabriel di. 32. quæst. vnica, in fine libr. 2.) quando pater generando prolem producit filium Adæ, & per consequens debitorem originalis iustitiæ, quia quia caret, peccator est peccato originali, non autem esset debitor originalis iustitiæ, si non esset filius Adæ. Dicitur peccatum originale contrahere à parente, & illa transfusio nō intelligitur sicut transfusio liquoris de vase vno in aliud vas, quasi aliquod pertinens ad rationem peccati originalis formalem existens in parente transferatur in prolem: sed vt dictum est, &c. Et quia hoc habet à parente, quod est filius Adæ, dicitur peccatum originale contrahere à parente.

TRANSGREDIOR, transco, non seruare aliquod præceptum vel prohibitum omittere. A quo transgressio. Est autem propriè transgressio agere contra præceptum negatiuum, & est communis omni peccato materialiter. Sed formaliter est speciale peccatum dupliciter, scilicet vt dicit contemptum præcepti, & vt differt ab omissione ex beato Thoma, 2. 2. q. 79. artic. 2.

TRANSUBSTANTIATIO potest sic describi (secundum Occam) & Dominum Petrum de Aliaco. quæst. 6. libr. 4. suppletē descriptionem Occam. Transubstantiatio est immediata successio substantiæ ad aliquod positium desinens esse secundum se & quodlibet sui sub eiusdem accidentibus, vel loco eius quod desinit esse. Dicitur primò immediata successio, quia in ter desitionem eius quod transubstantiatur, & successionem eius in quod transubstantiatur, non debet cadere tempus medium. Alioquin si aliquid ante ceterum annos desisset, & in locum eius nunc succederet aliqua substantia, esset transubstantiatio, quod non conceditur, Dicitur suc-

cessio, quia si substantia aliqua annihilata alia crearetur non in ordine ad istam annihilatam, non esset ibi transubstantiatio, quia nulla successio. Dicitur substantiæ, ad excludendū transaccidentationē, scilicet dum aliquid conuertitur in accedens. Dicitur aliquid positium, quia siue id quod desinit sit substantia siue accedens, dum tamen succedit, substantia dicitur transubstantiatio. Sed Occam strictius accipit transubstantiationem quā hic diffinitur, qui loco ad aliquid positium ponit ad substantiam. Dicitur desinens secundum se, & quodlibet sui propter generationem, in qua genitum non secundum quodlibet sui incipit esse: manet enim materia communis vtriusque. Dicitur sub eiusdem accidentibus, quia si aliqua substantia in cœlo produceretur ad desitionem alicuius in terra, non esset transubstantiatio, licet huius oppositum teneat Scotus. Additur vel loco, quia si Deus terminum à quo transubstantiationis destrueret quantum ad se, & omnia accidentia sibi inhaerentia, sufficit quod terminus ad quem succedat in eodem loco. Gabr. post Occam & Aliacensem di. 11. quæst. 1. articulo primo, libro quarto.

TRANSUBSTANTIATIO accipitur dupliciter, vt notat Gabriel vbi supra. Vno modo communiter, & sic diffinita est. Alio modo strictius, & tunc prædictæ diffinitioni additur, primò & principaliter intentæ à conuertente, vt sic dicatur: Transubstantiatio est immediata successio substantiæ primò & principaliter intentæ à conuertente ad aliquod positium, &c. vt prius. Dicitur autem principaliter intendi à conuertente, quod non intendit, quia coniunctum alteri intento, sed intenderetur tãquàm terminus conuersionis, si esset per se ab alijs separatum. Et (vt idem dicit) facta cōsecratione panis, sub speciebus panis est verum corpus Christi, tale, quale est in sua naturali consistētia pro tempore, hoc est modo tali, quale est ad dextram patris, viuum, immortale, gloriosum, coniunctum Deitati, cum omnibus qualitatibus & accidentibus sibi inhaerentibus. Si autem fuisset facta cōsecratio in triduo mortis, fuisset tale corpus, quale iacuit in sepulchro, scilicet exangue

exanguē & examine, sed cōiunctum Deitate, suo modo de sanguine sub speciebus vini. De quo videatur idem lect. 37. canon. nisi Et dico notanter, corpus tale, non tantum, quia non est in sacramento quantum, cum ibi non sit extensum nec circumscriptum, &c. Et in consecratione sacramenti eucharistiæ, substantia panis transsubstantiatur in corpus Christi & partes eius, accipiendo transsubstantiationem largè, & incipit ibi esse totus homo Christus sub speciebus panis, qui est corpus, ut est species substantiæ. Incipit & ibi esse humanitas Christi & anima, quæ est pars corporis. Incipitq; esse præsens ibi sanguis, & cæteri humores substantiales, ergo in omnia illa conuertitur, nõ autè sit cōuersio in Deitatem, licet verissimè sit ibi, cum ipsa nullibi incipit, sed semper est ubique. In Deitate enim nihil potest transsubstantiari vel conuerti. Nec in Deitatem potest cadere aliqua mutatio, ut ait Gab. dub. 3. di. 1. li. 4. Sed accipiendo transsubstantiationem propriè siue stitè, substantia panis dum ritè consecratur transsubstantiatur tantum in corpus Christi, hoc est, in in solā carnē Christi, ut est proximū perfectibile ab anima intellectiua, ut ait Gab. ar. 2. ubi supra conclus. 3. Itē substantia panis & vini cōuersa in corpus & sanguinem Christi nõ manet cum eisdem sub forma sacramenti. Probat auctoritate Ecclesiæ de sum. tri. & si. ca. Firmiter, ubi dicitur. Transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinē potestate diuina. De quo legitur latius Gab. ubi supra. Ex quo habetur quod panis cōuertitur, transsubstantiatur & cōmutatur in corpus Christi. Et quod substantia panis non manet, ad hoc legatur plenius Gab. lect. 40. & 53. & 42. cano. Vnde breuiter dicitur quod panis secundum se totum definit, & nihil panis manet, nec materia, nec forma, sed tantum accidētia. An autè hæc definitio debeat dici annihilatio, an nõ stat in quid nominis terminari. Nā si annihilatio dicitur definitio rei secundum se totam, ita quod nihil quod fuit de eius essentia maneat, sic panis in hac cōuersione annihilatur. Sic etiā forma substantialis corrupta annihilaretur, licet non compositum, quia in corruptione compositi manet aliquid;

scilicet materia communis corrupto & genito. Si verò accipitur pro definitione rei secundum se totā, cui nihil positiuum succedit, sic panis non annihilatur, quia succedit corpus Christi, & ita communiter accipitur annihilatio à doctoribus, & panis definit esse, & non per corruptionem. Et quia hæc definitio est supernaturalis & miraculosa, non habet nomen impositum à Philosophis, sed potest dici definitio rei secundum se totam. De quo latius videto Gabriel. lectio. 41. canonis missæ & sup. in dictione. ANNIHLATIO. TREMOR est effectus timoris propter debilitatem virtutis ex defectu caloris, ex sanctus Thom. prima secundæ quæstio. 44. artic. 1. Tremor cor maximè timentibus, & quæ connectuntur pectori, ut vox, labium inferius, mandibula inferior, brachia, manus, quia calor deserit cor, & descendit ad inferiora. Vel quia hæc membra sunt nobiliora, sicut & genua, ex sanctus Thom. ibidem artic. 3. Et non solum ipsam commotionem seu agitationem significat, sed & timorem. A quo tremebundus, id est abundè tremens. TREPIDVS, & pauidus. Quandoque pro festino ponitur, ut est apud Virgilium. A quo trepido pen. cor. idem quod timeo. Ambrosius: Trepidare, virginum est ad omnes ingressus viri pauere, omnesque viri affatus vereri. Apud Virgilium pro festinare reperitur. A quo trepidatio, quæ est animo effusus horror, gestu, motuque corporis festinando, vltro, citroque cursando demonstratus.

TRIBVS idem est quod progenies. Tribus Domini (ut scribit Valentia, super illud Psalm. 121. Illuc enim ascēderunt tribus tribus Domini,) testimoniū Israel dicuntur veri filij Israel, qui receperunt Messiam: quia soli illi vident Deum, & confitentur nomini eius, in testimonium quod sunt veri filij Israel cui facta est promissio. Qui ergo non receperunt Christum, non sunt veri filij Israel, quia non receperunt testimonium eius, nec prophetiam verificant, nec affirmant, imò præuariantur & peruertunt ad terrena, &c. TRIBVLATIO à tribulo venit. Est enim tribulus herba pungitiua, secundum sanctum Thom. super Psalm. 3. Et tribulos

R r s verbum

verbum factum ab angustia & dolore illorum qui tribulū ferri, vel tribulum herbam calcaverint. Homini Christiano patienti bona est tribulatio, quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū Dei, ut dicitur Act. 14. Vnde Augustinus in serm. ad Lippiū: Noli admirari frater, si postquam Christianus effectus es, mille te undique tribulationes vexant. Hinc Hieron. in Epistola ad Heliodorum: Quis non tribulari velit, quis se non maledici desideret, ut mereatur Christi voce laudari, & cœlesti, copiosaq; mercede munerari? utinā contra Domini mei nomen atq; iustitiā cuncta infidelium turba me persequatur & tribulet, utinam in opprobrium meum solidius hic mundus exurgat, tantum ut merear à Christo laudari, & ad suæ pollicitationis propere mercedem, &c. Vnde Ambr. Quid in hac vita non experimur aduersi, quas nō procellas, tempestatesq; perpetimur? Quibus non exagitamur incommodis, cuius meritis parcitur. Idem: Multi in ocio querunt Christum, & non inveniunt: & sunt qui querunt in persecutionibus, & citō inveniunt, in periculis fidelium suorum adest. Donis suis Deus flagella permiscet (inquit Grego. ut nobis omne quod nos in seculo delectabat, amarescat: & illud incendiū surgat in animo, quod nos semper ad cœleste desiderium inquietat & excitet. Idem 26. Moral. Aurem cordis tribulatio aperit, quam sapē prosperitas huius mundi claudit. Et multa aliās de tribulatione à sanctis Doctoribus scribitur. Et licet aliquis optet tribulationem transire & cessare ab eo propter dolorem quem sentit ad præsens, sicut dicit Apostol. ipsa tamen generat & apportat fructum valde placabilem, ut scribit Gerson de monte contemplationis, capit. 15. Et non est aliquid ut idem dicit, quod sic viuaciter eradicat amorem istum mundanum à terra animæ, quemadmodum tribulatio bene & patienter recepta & teporata existēs. Et quod plus est, ab isto amore perfectē nō potest quis sequestrari sine tribulatione ab extra adueniente, vel accepta per voluntariam pœnitentiam, & carnalitatis mortificationem, nisi miraculose aliter factum fuerit, & per Dei

donum speciale. Et ut idem ait tracta. 9. super Magnif. Tribulatio exercens probat ad virtutem, vel purgat vel liberat à reatu, vel erudit ad sapientiam. De utilitate & effectu tribulationum, vide plura & pulchra apud Gersonē part. quarta, ferē in fine, & alias multa de ea.

TRIBVTVM quod Principi tribuitur pro generali regimine. Vectigal verò quod tribuitur pro reparatione & custodia de mercimonijs, ex sancto Thom. super Epistolam ad Rom. 13. De quo vide & in dictione **PRAESTATIO**.

TRICLINIVM, Latine discubitorium dici potest. Est enim locus in quo discumbant & cenabant, præcipue in conuiuio accepti à tribus lectis quos sternebant continguis. Nam tres mensas in conuiuio apponere veteres solebant, & iacendo cenare, sicut faciunt Turci. Significat & triclinium lectos discubitorios, & ipsā cenationem, id est locum ubi super lectis cenaturi discumbant. Transfertur & ad alia pro māsione. Vnde triclinium cordis, in quo habitant animus & anima, vir & vxor sua, vigor perceptiuus, vigor cognitiuus, & vis actiua. De quo vide Gers. tract. 12. super Cantico Mariæ: Et in hoc triclinio cordis præsides tāquam architriclinus spiritus rationalis, secundū tres māsiones seu cenacula vel tabernacula cordis sui. De quo legito Gers. tract. 7. super Magnif. Primum est cenaculum mentis, Medium, cenaculum rationis. Tertium erit infimum animæ cenaculo deputatū. Vide latius Gersonem ubi sup.

TRIDVVM dicitur tripliciter, ut scribit Brulefer di. 22. q. 1. li. 1. Primò dicitur triduū, id est tempus in quo in matutinali officio Threni cantantur Ieremiæ. Hoc modo dies Iouis, Veneris, & Sabbati ante diem resurrectionis dicuntur triduum. Et hoc modo capiēdo, Christus bene fuit homo in triduo, quia die Iouis & Veneris usque ad horam nonam. Secundò dicitur triduū illi dies artificiales, in quibus anima Christi à corpore se iuncta est: & hoc modo totus dies Veneris, Sabbati, & dies Dominica dicuntur triduum. Hoc etiam modo in triduo Christus fuit homo, quia die Veneris usque in horam nonā, & die Dominico ab hora resurrectionis

tionis & deinceps. Tertio dicitur triduum per synecdochon, id est solum, scilicet tempus in quo à corpore Christi anima seiuncta. Hoc modo triduum dicitur dies Veneris, ratione ultimæ suæ partis: dies Sabbati integer, & dies Dominica ratione sui initij: Et hoc modo Christus non fuit homo in triduo: de quo latius supra videre potes in dictione Homo. Alias triduum dicitur spatium trium dierum. A quo triduanus, a, um. Vnde triduanas inducias legimus.

TRINITAS, nomen Trinitatis, vt scribit Dominus Cardinal. est nomen collectiuum supponens immediatè pro tribus personis simul, & pro nulla earum seorsum: & sic S. Bona. vult esse nomen non collectiuum dist. 24. artic. 3. quæst. 1. lib. 1. Nam (vt ipse ait) vnitas collectiuorum, est vnitas aggregationis, quæ consequitur pluralitatem: hic autem est vnitas formæ, quæ non est pluralitatem consequens: ideo non est nomen collectiuum, sed quasi collectiuum, vt dicit Magist.

TRINITATIS nomen significat vnitatem essentiæ in recto, & numerum personarum in obliquo, quo ad etymologiam: sed quo ad significationem, est e conuerso, vt inquit S. Tho. 1. par. q. 3. ar. 1. Et trinitatem in diuinis esse, non est impossibile, vt ibidem dicit. Vnde 1. Ioã. 5. dicitur: Tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, verbum, & spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt, &c. Et trinitatem in diuinis dupliciter concipimus. Quandoque multum imperfectè per conceptus communes omnibus personis, qui tamen appropriantur plus vni personæ quàm alteri, vt conceptus, potentie patri, sapientie filio, bonitatis spiritui sancto: quilibet tamè supponit pro qualibet persona. Intelligimus ergo per hos Trinitatem, sed multum confuse, pro quanto appropriatur distinctis personis. Alio modo magis perfectè intelligimus Trinitatè per conceptus proprios & relationes, quorum vnus est proprius vni personæ, et non supponit pro alia, vt cõceptus patris, filij, & spiritus sancti. Item generantis geniti procedentis. Item producentis nõ producti, producti

ab vno tantum, producti à duobus. His tribus intelligimus tres personas realiter distinctas. Hæc Gabriel di. 3. q. 9. lib. 1. Et hoc nomē trinitas (vt scribit sanctus Bonauen. di. 24. arti. 3. quæst. 2. lib. 1.) habet duplicem etymologiam. Vno modo trinitas dicitur vnitas ter, et sic nomen numerale cadit in Deo, vt complementum. Alia etymologia est, trinitas est vnitas trium, et trium, et tunc vnitas non numeratur, sed significatur vt communicabilis à tribus. Et quoniam hæc vnitas est essentialis, ideo importat vnitatem essentialē. Et hæc etymologia absq; dubio habet veritatem. Sed prima non videtur habere veritatem. Nam cum eandem significationem habeat trinus et trinitas: si illa est etymologia trinitas ter, tunc trinus diceretur vnus ter. Hoc autem non potest dici de Deo: videlicet, ter vnus, cum tamè dicatur trinus. Propter quod dicendum, quod huiusmodi nomina important vnitatem formalem siue essentiæ cum pluralitate suppositorum: & ideo habet quodammodo naturam termini substantialis in hoc quod dicuntur de tribus singulariter, & termini numeralis in hoc, qd dicuntur de nullo per se. Isido. lib. Etym. ait: Trinitas dicitur quasi trium vnitas, quia pater, filius, & spiritus sanctus, sunt trinitas & vnitas. Idem enim & vnum sunt propter maiestatis communionem, & tres per proprietates personarum. Et pater in trinitate vt nobis fides tradit, est mens siue memoria secunda omnium intelligibilium, ad quam paternus intellectus conuertens aciem, gignit ex se verbum expressiuum omnium intelligibiliū, ad quam paternus intellectus conuertens aciem, gignit ex se verbum, qd erat in principio apud Deum, per quod omnia facta sunt: & ex mutua dilectione patris ad filium, & filij ad patrem processit amor personalis, quem dicimus spiritum sanctum. Hæc & latius scribit Gerson trac. 3. super Magnif. Et, vt ait Gab. di. 10. q. 1. lib. 1. sola fide tenetur qd sunt tñ duæ personæ, productæ, & vna est producta: & sic personarum trinitas nõ est demonstrata: sed fide non euideter, sed certissimè credita. Periculosum aut est valde, vt scribit Petr. Aliacen. q. 5. ar. 2. lib. 1. imperitos aliquid diffinire in

materia de trinitate, aut in eadem ex pro-
prio capite respondere, ut ibi declarat la-
tius. Sed peritis (ut idē vult) valde vtile
est studere in materia trinitatis, quia va-
let ut sciamus eā sustinere sine contradi-
ctione. Ideo apparet blasphemia quorun-
dā imperitorū catholicorū, maximē Iuri-
starū Prælatorū, qui dicūt inutile esse de
hac materia disputare, sed sufficit simpli-
citer credere: sed anathema sit qui hoc di-
xerit. Arbitror enim (inquit ipse) vtilius
Episcopū de hac re magna quā de secu-
laribus vetularū negocijs, & vilibus liti-
gijs disceptare. Hæc Cardinalis vbi supr.
Huius autem diuinissimæ Trinitatis ope-
ra sunt indiuisa, non ad intra, sed ad ex-
tra, ut & tangit Gerson par. 2. in compen-
dio Theologiæ, in expositione tertij arti-
culij fidei, & serm. de spiritus sancti. qui in-
cipit: Spiritus Domini repleuit, &c. Et (ut
scribit Iacobus de Valen. Psalm. 103.) Si-
cut vna persona emanat ab altera in diui-
nis, & tertia ab utraq; ita totus iste mun-
dus emanat à tota Trinitate personarū,
sed magna differentia. Nam pater produ-
cendo filium communicat sibi eandem
substantiam & essentiam: & ita ambo pro-
ducendo spiritum sanctum, & sic manat
vnus solus Deus in substantia & essentia
cum Trinitate personarum. Secus autem
est in productione creaturarū. Nam Tri-
nitas ita communicat rebus similitudinē
suarum perfectionum, quod non comu-
nicat substantiam. De quo latius ibi Va-
lent. Et sicut tota Trinitas indiuisæ opera-
ta est, & concurret ad creationē vniuersi:
ita etiā tota Trinitas operata est nostram
redemptionem indiuisæ. De quo latius
idem Episcopus Valent. Psalm. 142.

TRINVS (ut nota S. Bonau. di. 19. in dub. li-
teral. lib. 1.) specialiter ad hoc inuentum
est, ut significet pluralitatem in suppo-
sitis cum vnitatem formæ. Sed quia hoc no-
men triplex dicit distinctionē simpliciter
in termino cui additur, vel quantum ad
formam, vel quantum ad partium multipli-
cationē. Et quia in Deo non cadit multi-
plicatio, nec quātū ad formā, nec quātū
ad partes: ideo nullo modo potest dici tri-
plex. Sed quod dicitur spiritus sapientie,
est multiplex. Sapient. 7. Dicendum quod
istud est dictum causaliter, quia multo-

rum, & quia variorum datorum vel dicto-
rum effectiū est principium, in quibus
est vera diuersitas, non sic in personis. Et
cū Deus dicitur trinus, sensus est, quod
tres personæ sunt vnus Deus, quia Trini-
tas sonat quasi triū vnitas, scilicet in Dei-
tate. Pater autem secundum Richar. non
dicitur trinus, in primo dist. 28. quæst. 2,
quia licet in patre sunt tres notiones, ta-
men vna sola earum est proprietas perso-
nalis, id est personæ constitutiva: & hæc
est paternitas. Aliæ verò duæ non sunt
personales proprietates, scilicet innasci-
bilitas, & spiratio actiua: sed Deus bene
dicitur trinus, quia supponit tria suppo-
sita diuinæ naturæ, scilicet tres personas:
Pater autem non supponit illas tres no-
tiones quæ sunt in eo. Et hoc nomen tri-
nus (ut dicit S. Bonauent. di. 24. arti. 2. q.
2. lib. 1. in fine solutionis vlt. argu.) im-
portat vnitatem, ut in concretionē, & ita
inhærentem pluribus: & ideo de eo solo
dicitur, quod importat unitatem in con-
cretionē, ut hoc nomen Deus: quod qui-
dem supponit personas: & quia tale est
hoc nomen Deus, ideo conceditur: Deus
est trinus, nec deitas est trina, quia deitas
non supponit personam. Similiter hoc
nomen trinitas, non enim est vera, trini-
tas est trina. Sed cōtrarius est textus Bo-
naue illi uersui in Hymno. Te Trina Dei-
tas, unaq; poscimus: quem dicitur fecisse
Thom. Bene autem positum est in alio
Hymno: Te summa Deitas unaque, &c.

TRIA secundum Docto Bonauent. Richar.
& Thom. non potest dici de tribus perso-
nis simpliciter, eò quod tria est generis
neut. neutrum autem genus significat es-
sentiam propriē, & sic significaretur qd
essent tres essentia, quod est falsum. Vn-
de non possunt dici simpliciter tria, sed
bene tria quædam, id est tria supposita,
eò quod sunt tres hypostases. Vnde Hila-
rius dicit, quod sunt per substantiam
tria, id est per hypostasim. Pelbartus.
TRISTITIA est apprehensio discōuenien-
tis in appetitu intellectiū uel uolitiū
nobis nolentibus euenientis, & est passio
animalis media inter duas passiones ira-
scibilis, quia sequitur timorē, & prior est
ira quā etiā causat, s. m. S. Tho. 1. 2. q. 20.
ar. 1. Et tristitia inter omnes aīe passiones
maximē

maximè corpori nocet, fm eundē prima
secūda, q. 27. artic. 4. Vnde Prouer. 15. In
mœrore animi deiicitur spiritus. Et rur-
sus: Spiritus tristis exccat ossa. Eccle. 7.
Tristitia nocet cordi. Et multos occidit
tristitia, Eccle. 28. Tristitia (vt scribit Ger-
son par. 4. lec. 2. quæ incipit: Pœnitentini)
est motus sequens ad apprehensionem
obiecti per modum disconuenientis. Si-
cut econuerso: Delectatio est motus ani-
mæ confurgens ex apprehensione obie-
cti per modum conuenientis. Causatur
tristitia (vt ait Gab. di. 14. q. 1. arti. 3. dub. 1.
lib. 4.) à duabus causis partialibus simul
currentibus, scilicet ex actuali apprehen-
sione alicuius existentis, & actuali noli-
tione eiusdem. His enim cōcurrentibus,
sequitur naturaliter tristitia in volunta-
te, nisi aliūde sit impedimentū. Quod er-
go est causa nolitionis, est causa partia-
lis tristitiæ. Similiter quod est causa appre-
hensionis noliti. Voluntas ergo cum sit
causa suæ nolitionis, est causa tristitiæ
partialis, licet eam non intendat. Vide la-
tius Gabr. vbi supra. Vide & de tristitia su-
pra in dictione DOLOR. Tristitiæ species
secundum Gers. par. 4. de passionibus ani-
mæ, sunt Achos, ex apprehensione pro-
prij infortunij, ab a quod est sine, & chos
quod est vox. Acidia ex apprehensione
prij laboris, & est aggrauatio per an-
gariam. Nemesis ex apprehensione alieni
boni quo indignus est possidens. Inui-
dia ex apprehensione boni dignè habiti.
Zelus tristitia, de malo culpæ alterius,
tam illius quem amat, & quem odit. Mi-
sericordia de malo pœnæ alterius.

TRISTITIA est duplex, secundum Deum,
& secundum seculum. De quo Apost. 2.
Cor. 7. ait: Gaudeo, non quia contristau-
i vos, sed quia contristau i ad pœnitenti-
am, contristati enim estis secundum Deum,
vt in nullo detrimentum patiamini ex no-
bis. Quæ enim secundum Deū tristitia est,
pœnitentiam in salutem stabilem opera-
tur: seculi autē tristitia mortē operatur.
Huius meminit Gers. tract. 6. super Ma-
gnifi. Teneatur autem Pauli determina-
tio cum Sapiente, omnem tristitiam secu-
li à corde pellendam. Quod salubriter po-
tèst ad omnem passionem, sit gaudium,
sit ira, sit desiderium, sit timor, quando

non est secundum Deum, aptè trahi. Nō
est autem secundum Deum, si tollat aut
non ædificet debitum religiosæ deuotio-
nis affectum, vel effectum, vel intelle-
ctum cum affectu. Gerson vbi supra.

TRISTITIA de alienis bonis potest qua-
tuor modis seu causis contingere. Vno
modo, quando aliquis dolet de bono ali-
cuius in quantum ex eo timet sibi ipsi vel
alijs bonis viris nocumentum proueni-
re, & talis tristitia non est inuidia, & po-
tèst esse sine peccato, vt scribit Gerson in
compendio Theolog. de septem vitijs ca-
pitalibus. Secundo modo quando ali-
quis dolet de bono alterius, non in quan-
tum ille alter illud bonum habet, sed ex
eo in quantum ipse qui inuidet simile bo-
num in se non habet, imò sibi deest pro-
utendo tamen ad bonum finem: & ista
tristitia non est inuidia, sed est propriè ze-
lus. Et si iste zelus sit circa bona virtuosa
seu honesta, laudabilis est, iuxta illud 1.
Corinth. 14. Æmulamini spiritualia: si
autem sit de bonis temporalibus, potest
esse & cum peccato & sine peccato, iuxta
hominis sic zelantis intentionem. Ter-
tio modo, quando aliquis de bonis alte-
rius dolet seu tristatur, in quantum ille
cui illud bonum accidit, est ipso bono
indignus. Et ista tristitia non potest pro-
priè oriri ex bonis virtuosis seu honestis
ex quibus aliquis iustus & virtuosus effi-
ci potest, quia iam quodammodo sibi ipsi
repugnaretur. Si verò oriatur & veniat
ex bonis temporalibus, cum secundum
doctrinam fidei temporalia bona, quæ in
dignis proueniunt ex iusta Dei ordina-
tione disponantur. Vel ad eorum dam-
nationem, & huiusmodi bona tempora-
lia, quasi nihil sint in comparatione ad
bona futura, quæ seruantur bonis: ideo
huiusmodi tristitia prohibetur. Iuxta il-
lud Psalm. Noli æmulari in malignanti-
bus, neque zelaueris facientes iniquita-
tē. Et alibi: Penè effusi sunt gressus mei,
quia zelau super iniquos, pacem pecca-
torum videns. Quarto modo, quando
aliquis dolet seu tristatur de bonis alte-
rius, in quantum, scilicet ille alter ipsum
in dictis bonis excellit seu excedit. Et hæc
tristitia est propriè inuidia, & est semper
praua & peccatum, quia dolet de eo, de

quo gaudendum est, scilicet de bono pro
ximi. Hec Gerson vbi supra.

TRISTITIA quædam est (vt scribit sanctus
Bonauentu. di. 15. q. penult. li. 3.) quæ est
præter rationis imperium. Et est tristitia,
quæ est contra rationis iudiciū rectū: &
est tristitia quæ est subiecta rationis impe-
rio & iudicio. Et tristitia præter rationis
imperii, est quæ confurgit ex quadā ne-
cessitate & surreptione, sicut motus pri-
mi: & hæc quidē cōmunis est sapientibus
& insipientibus, bonis & malis. Illa verò
tristitia est contra rationis iudiciū rectū,
in qua ratio subijcitur sensualitati: nec ta-
men turbatur, sed etiam perturbatur. Illa
autem est secundum rationis imperiū &
iudiciū, quando quis tristatur ratione
dictante & suadente ipsum tantum, & ta-
liter super aliquo debere tristari. Et isto
tertio modo in Christo fuit tristitia, quia
de nullo tristatus fuit, nisi quod dicta-
bat ei ratio. Et idem innuitur Ioan. 11.
vbi dicitur: Iesus autem infremuit spiri-
tu, & turbauit semetipsum. In quo osten-
ditur qd turbatio & tristitia rationi non
præsidebat, sed subiacebat. Primis autem
duobus modis tristitia non fuit in Chri-
sto, & cæ. Seneca probat multiplici ratio-
ne, quod tristitia non cadit in sapientē,
quia virtutem secundum eum nihil lædē
re potest, sicut nihil potest eam auferre.
Hoc sic est intelligendum, vt notat san-
ctus Bonauentu. vbi supra. Seneca enim
non vult probare, quod tristitia turbans
non sit in sapiente, sed quod non est in
sapiente tristitia perturbans. Perturbatio
autem dicit deflectionē rationis ab æqui-
tate: & hoc modo sapiens, nec tristatur,
nec perturbatur. Non vult autem osten-
dere Seneca, quod sapiens nullo modo
turbetur: hoc enim est quasi impossibile
in aliquo reperiri, & præterea nec turba-
ri, vel non tristari de quibus homo de-
bet, id non est sapientiæ, sed potius du-
ritiæ: cū dicit Apostolus ad Rom. 12.
Gaudete cum gaudentibus, flete cum
flentibus. Bonauentura.

TRISTIS propriè mœstus dicitur. Vis autē
nunquam esse tristis (inquit Hugo lib. 3.
de anima) bene viuere: bona vita semper
gaudium habet. Quandoque tristis acci-
pitur pro graui, aliquando pro irato,

quandoque pro minaci, aliquando pro
amaro, quandoque pro difficili, aliquan-
do pro horrido. De quo alias.

TROPVS. A quo tropicus. Vnde sermo tro-
picus, qui dupliciter dici potest, vt scribit
S. Bonauentu. dist. 11. circa text. lib. 3. Vno
modo dicitur tropicus sermo in quo est
aliquod vitium aliquo tropo excusatum.
Est enim tropus figura, & figura est vitii
ratione excusatum. Alio modo dicitur
sermo tropicus quilibet sermo qui habet
aliquam proprietatem, sed tamen excu-
satur per aliquam determinationem. Et
cū Magist. dicit di. 11. lib. 3. quod iste ser-
mo: Christus est creatura secundum ho-
minem, est tropicus: hoc dicit, quia ha-
bet aliquam improprietatem confurgen-
tem ex repugnantia intellectuum, quæ
remouetur per determinationem ad iun-
ctam. Locutiones autem improprie non
sunt concedendæ, nec ad consequentiā
trahendæ, sed magis sunt sustinendæ &
exponendæ, & arctandæ, ne de maiori im-
proprietate veniatur ad maiore. Bona-
uentu. Et tropus potest dici modus, figura, con-
uersio. Et diffinitur à Quintil. qd sit ver-
bi vel sermonis à propria significatione
ad aliam cum virtute mutatio. Inde fit
tropicus, a, um, pro figuratiuo. Et tropo-
logia, figurata locutio Latine dicitur.

TUBA instrumentum musicum, à tubo ca-
nali sic dicta. Nam ex lignis tubæ sunt
& ex cornibus. Et quæ ex ære sunt, tubæ
deçiles appellatur: quæ ex ligno, vel cor-
nu lignæ, vel corneæ. Tuba vtuntur mi-
lites ad exercitādos animos in prælium.
Tuba cornea, vt est illic: In voce tubæ cor-
neæ, in recordationem arietis immolati
per Abraham. Est tuba ductilis, vel argen-
tea, vel ærea, quæ metalla fusibilia, mal-
leabiliaq; sunt. Diciturque prædicatori
& speculatori: Quasi tuba exalta vocem
tuam. Quemadmodum de sancto Bar-
tholomæo dicitur, quod vox eius quasi
tuba vehemens. Denique magnum ni-
mis tremendum simul & iocundum ha-
bet mysterium tuba nouissima vocis Ar-
changelī, & vocis Christi in clangore mi-
risco, qualiscunq; fuerit concipiendus
magis intellectualiter, quā sensualiter
resurgent mortui. Sanè tam efficax erit,
tam latè patens, tam omnia penè tran-
sient

fiens vox illa tubalis, quæ saluandis gratissima, damnandis (ultra quàm dici phas est) horrendissima, perstrepet & tonabit. Talem se ferebatur assidue Hieronymus audire ad terrorem simul & spem, terrorem cruciantis inferni, spem glorificantis Paradisi. Hæc Gerson par. 3. tract. 1. de Cantorum originali ratione, &c.

TUMOR mentis est filia iræ, & est quidam conatus seu audacia hominis intentantis vindictam, & est quando quis implicat mentem deliberatè in varijs modis & vijs, quibus possit proximum offendere. **Tumor** mentis obstaculum est veritatis, secundum sanctum Thomam super Isa. 9. lectione secunda, Et tumor dicitur inflatio, & per translationem ponitur pro superbia.

TUMULTVS locutio confusa, & præcipuè locutio multorum simul, secundum sanctum Thomam super Isa. 17. lection. 2. Et dicitur quasi timor multus secundum Ciceronem & Quintilianum, & secundum Hieronymum. Tumultus est vox plurimorum, & nimix multitudinis clamor pariter emissus. A quo tumultuosus dicitur, qui turbas exitare solitus est.

TURPE, id est absurdum vel absonum, inconueniens vel incongruum. Vnde (vt Gab. scribit di. 17. q. 1. ar. 1.) Turpe est dicere aliquid esse tardum ab Ecclesia & non posse ostendere ubi, vel quando. Sicut turpe esset Theologo dicere aliquid contineri in Biblia, & non posse demonstrare locum, quemadmodum Doctor quidam mihi dixit Iuriconsultus. Turpe est patrono ignorare ius in quo versatur. Et turpe est contrarium pulchro, idem quod deformis. Transfertur etiam ad animum: vt

Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum.
Ponitur & pro magno, vt turpe caput, apud Virgilium pro magno legitur. Itè pro crudeli, vt apud Salustium inuenitur, &c. Sed de Grammaticis, Poetis, & Oratoribus vel Historicis, non est nobis in hoc opere cura præcipuè.

TURPILITVS est filia luxuriæ, quia luxuriosi quorum est cor turpidus delectationibus plenum, & concupiscentijs, de facili ad turpia verba prorumpunt, ex S. Th. 2. 2. q. 153. ar. 1. &c. Et turpiloquium

est causa destructiua castitatis, secundum Antoni. parte quarta, Summa.

TVTVS, A, VM, idem quod securus, & actiuam & passiuam habet significationem, vt tuta vrbs, quæ nos defendit. Tutus sum ab hostibus, id est munitus, & sine periculo sum. Nihil autem in hac vita est tutum vt vult Magister Ioannes Gerson part. 2. in quæstionibus quibusdam cum suis responsionibus: cum nec ipsa vel virtutum (vt dicitur) tuta est victoria, &c.

Delitera V.

AGARI est inutiliter peragere, siue sparsus eo. Et differt ab erro, quia vagari est per diuersa, errare per aliena. Vagari quoque idem est quod va-

nè agi: vt interpretatur Gerson tracta. 9. super Cantico Mariæ. A quo Vagatio. Et vagi qui dicuntur, qui sunt sine negotio, modò huc, modò illuc inutiliter discurrent: dicti quod vacui, hoc est sine negotijs agantur: & vagabundi, qui modò huc, modò illuc discurrentes, tempus inutiliter consumunt.

VAH est interiectio insultantis. Hierony. ad Dama. Sicuti nos in lingua Latina habemus interiectiones quasdam, vt insultando dicamus vah, & in admirando papè, & in dolendo hei, &c. Plautus: Vah homo imprudens. Et in Euangelio Matth. 27. Vah qui destruis templum Dei, &c.

VANVS, A, VM, adiectiuum, accipitur modò pro vacuo, modò pro stulto quasi mente vacuo, & qui in rebus inanibus studium collocat. Modò pro mentiente & infido, & leuia inaniaque pro grauibz & veris astutissimè componente. De quo apud Grammaticos videatur. Vanū secundum S. Bonauent. dist. 37. lib. 3. circa tex. quantum est de se & de propria intentione. Aliquando est aliquid vanū ex accidenti. Tunc autem nomen Dei assumitur in vanum, quando assumitur ad confirmationem alicuius sermonis falsi. Et qui hoc modo assumit, peccat contra mādātū illud: Non assumes nomē Dei tui in vanū. Quādo verò assumitur ad confirmationem alicuius veri, quamuis sermo ille